

יאמרו דעת

גליון ב', כסלו - חנוכה, ע"ה

בעניני חנוכה, שמן וטומאת עכו"ם כזבים

אשר יחדיו נמתיק סוד..
הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א

של תורה, הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו וכו' [רש"י]. כלומר דבלאו הכי לא יתגלה הסוד, אותו סוד שטרודים לדעתו אינו מתגלה אלא ע"י חבילות של משנה. ולפיכך הני תרי צריכי להדדי והא בלא הא לא אפשר. ותרווייהו איתנייהו בחבורה לעסק התורה, ההשפעה אהדדי כוללת הן את הטיירה והחתימה המשותפת לגלות את סודה של תורה ע"י העסק בכל כוח, והן את ההרחבה וההתפשטות בכל פינותיה ומקצועותיה של תורה, בבחינת ד"ת עניים במקו"א ועשירים במקו"א [ועייין רש"י שבת קמ"ז: ד"ה הוי גולה למקום תורה, אם תלמיד חכם אתה אל תשב אלא במקום תלמיד חכם חברך, ואל תאמר לתלמידים הם יבואו אלי ודי לי בכך, למה אהיה גולה. וד"ה שחבירך יקיימוה בידך: "שתהא רגיל אצלם וכשתשנה מסכת אחת והם אחרת תשמענה ותהא סדורה בפין ואל תשתכח הימנה"]. גילוי סודה של תורה באמצעות החבורה הוא הבחינה הראשונה של כבוד תורה דמקום תורה. והבחינה השניה, אמרו בגמ' "למה מפיסין וחוזרין ומפיסין אמר רבי יוחנן כדי להרגיש כל העזרה שנאמר אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלקים נהלך ברגש" [יומא כ"ד:] להשמיע קול המון עם רב כמה פעמים שהוא כבוד למלך שנא' בבית אלקים וגו' [רש"י]. הרי לנו כי השמעת קול המון עם רב כמה פעמים בבית המקדש הוא כבוד למלכו של עולם, כי הרצון והתשוקה והסערה של כל אחד לזכות בעבודת ה' מראה לעין כל את חשיבות וערך העבודה וזה כבודו של מלך. והנה יעוין ברש"י תהלים נ"ה בפירושו לפסוק זה דפירש "בית אלקים" – בתי מדרשות. ומכאן יש לנו ללמוד דכך היא המדה גם בבתי מדרשות של תורה, שהשאון והסערה בריתחא דאורייתא, קול התורה הבוקע ועולה ונשמע למרחקים, רגשת הנפש וסערת הרוח של בני החבורה המתנצחים זה עם זה בהלכה ונלחמים מלחמתה של תורה על כל קוצו של יו"ד מדבריהם ז"ל ודברי רבותינו הראשונים ז"ל, זהו כבוד למלך וכבוד התורה.

רבינו הגדול הגר"ח מולוז'ין זללה"ה קבע בספרו נפש החיים [שער ד פרק ג]: "אבל האמת, כי ענין לשמה פירוש לשם התורה, לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול", כלומר לשם התורה עצמה. והיינו כדברי מרן במשנת רבי אהרן [ח"א]: "אך התורה בשרשה העליון היא מציאות מממש, ומציאות זו קיימת עוד קודם בריאת העולמות, ואדרבה לפי המציאות הזו נבראו כל העולמות", ולשמה הוא לשם עצם התורה. ועל כן העמלות בתורה מקיפה את כל מקצועות התורה, את כל השיטות אף שאינם להלכה ובכל דרכי העיון. כי התכלית היא התורה בעצמה. וזהו יסוד העמדת בתי המדרשות של תורה, וכאשר אמרו ז"ל בגמ' מגילה [כ"ז:]: "ואת כל בית גדול וגו' רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וכו' מאן דאמר תורה דכתיב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", ועיי"ש במהרש"א: "בית שמגדלים בו תורה, שע"י בנין בית המדרש שמתקבצין בו רבים ללמוד מתרבה ומתגדל התורה, כמ"ש מרבה ישיבה מרבה חכמה, ומייתי' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר למען צדקו של הקב"ה תתגדל ותתהדר התורה ברבים". היינו דהוי התגדלות והתהדרות וההאדרה של התורה בעצמה.

והנה, גילוי הסוד הסתום ונעלם בעמקיה של תורה, הוא בשני אופנים הם, ושניהם צריכי להדדי והא בלא הא לא אפשר. הענין האחד, היינו דאמר רבא למיימינין בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא [שבת פה:] עסוקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה כאדם המשתמש ביד ימינו שהוא עיקר [רש"י]. סוד זה האמור כאן אינו מכון לחלק הנסתר שבתורה בלבד אלא שבכל ענין בתורה ישנו סוד פנימי, שהוא נשמת הענין ולב הסוגיא, וטירדת ועסק הגירסא צריכים להיות מכוונים לגילוי של סוד זה, גילוי שהוא תנאי להבהרת הדברים והעמדתם על מכונם ואמיתותם ולאוקמי גירסא אליבא דהילכתא. זהו האופן הראשון של גילוי סודה של תורה – ע"י העסק והעיון וההעמקה בכל כוחות הנפש והגוף בעמקיה של תורה. והשני, הוא מה שאמרו ז"ל כי בתחבולות תעשה לך מלחמה במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה [סנהדרין מב.] וברש"י: מלחמתה

דבר המערכת

אנו מזכירים בתפילה ב'על הניסים': "ואתה ברחמך הרבים.. מסרת גיבורים ביד חלשים.. וטמאים ביד טהורים", ורבים שאלו, בשלמא גיבורים ביד חלשים, הטבע הוא שהגיבור מנצח, וחסד ה' שהחלשים נצחו במקומם, אמנם מה שינוי הטבע הוא במה שהטהור מנצח את הטמא, מה ענין טהרה למלחמה. והדבר יתבאר, דלשון טהרה הוא לשון זכות ובורר, שכל דבר שלא מעורב בו סיגים, ונראה בצביונו לעיני כל הוא הנקרא טהור, כמו עצם השמיים לטהור, שהוא השמיים ללא עננים, וכמו כן "טהרו של שולחן" וכן ביו"כ "הזה על טהרו של מזבח" שהוא החלק המרכזי ללא הקטורת, וכן בארמית צהרים שבו היום ברור, הוא טיהרא, וכן טהור בארמית הוא דכי,

טהרת השמן למנורה

הגאון מאוסטרובצה בספר אור תורה בעניני חנוכה הקשה קושיא נפלאה בהא דמבואר בשבת כ"א ע"ב דכשנכנסו יוונים להיכל טמאו את כל השמנים שבהיכל, והא יש עיצה פשוטה לטהר את השמן ע"י שיקרישו את השמן ויפקע טומאתו ואח"כ כשחזר ונמחה אין חוזר לטומאתו לר"ש שזורי [במשנה בטהרות פ"ג] והנה לדברי המג"א לכאול"ק קושיתו כיון דס"ל דאין חוזר להיות משקה, א"כ אין כשר להדלקה דל"ה שמן זית, אלא דהקושיא תיקשי לפמש"כ החזו"א דגם לפ"ד ר"ש שזורי חוזר להיות משקה, והוי שמן זית, אלא דאין חוזר לטומאה הישנה, א"כ הרי יחנן לטהר את השמן ע"י שיקרישו ויחזרו וימחה ויטהר, [ועי"ש בדברי הגאון מאוסטרובצה דנקט כדברי החזו"א, והק' דיעשו פחות מכביצה דכה"ג אין חוזר ונטמא, ומש"כ ביוחר מכביצה הרי חוזר ונטמא]. והנה לדעת הר"ש שם בפ"ג מ"א דגם בחזר ונימוח עדיין קאי בטומאת שני א"כ ל"ק כלל דעכ"פ ישאר שני ופסול להדלקה, אבל הקושיא תיקשי לדעת הרא"ש דס"ל דפקע טומאחיה לגמרי, וכ"ד הרמב"ם כש"כ ביתרון אור במשניות וא"כ לשיטתם תיקשי דאמאי לא טיהרו השמנים ע"י שיקדשו ויחזרו וימחו ויטהרו טומאתם,

ואמרו"ר שליט"א תירץ דברמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח ה"ו מבואר דמי החג שהקדישן ואח"כ נטמא לא מהני הא דמשיקן משום דהואיל ונדחו ידחו, והמקור הוא ירושלמי פ"ט דפרומות ה"ג, ומבואר דכיון מפסל משום טומאה לא מהני השקה דהוי דחוי, וא"כ ה"נ כאן יפסל משום דיחוי, דבזמן שהיה טמא נפסל א"כ הוי דחוי, [ואין הכוונה משום דחוי דהוי קרוש ואין ראוי למנורה דזה י"ל דלא חשיב דחוי דהוי רק חסרון היכי תמצא אלא הכוונה משום פסול טומאה דאית ביה, ויש להאריך בזה בסוגיות של דיחוי], ובמנ"ח מצוה ש"כ כ' דנראה בדברי הרמב"ם דגם היכא דהוי רק קדושת פה איכא דיחוי, וא"כ הרי הכא נמי בזמן שמצאו בהיכל הרי פשטות כבר הוי קדוש קדושת פה למנורה, (דכיון דהוי בהיכל מסתבר ודאי דהקדישו זה דאל"כ אין להכניס חולין לעזרה), וא"כ איכא דיחוי ולכן לא מהני הא דיקרישו ויחזרו ונמחה, [אלא דצ"ע טעמא דמילתא דהא ליכא דיחוי בקמ"ד, ועי"ש בס' אבן האזל ועוד אחרונים], ועוד העירו לדון די"ל דיפסל משום דיחוי במצוות. [ובעיקר האי מילתא דבכל טמא שקרש ונמחה דגם אס' טהר מטומאתו יש לפסולו משום דיחוי, יש לדון בתירוץ הגר"ח צ"ל בכתבים על קושית האו"ש פ"א מטו"א דמשכח"ל דם טמא (למ"ד משקי בי מטבחיא דכן) בדם שנקרש, וחי' האו"ש דבעי מחשבה, ובשל הקדש ליכא מחשבה, והגר"ח תמה דהא איכא חיבה"ק, וחידש הגר"ח דדם קרוש אין ראוי לזריקה רק לאחר שנמחה, [והא דמבואר במנחות כ"א דבחיצונות כשר היינו דליכא פסול בחפצא ולכן ל"ה דחוי, אבל א"א לזרוקו כ"ז שלא נמחה, וכשחזר ונמחה פקע טומאתה, וביארו כוונתו דגם לפ"ד הר"ש דאמרינן טומאה שבהן להיכן הלכה, אבל בדם קדשים למשקי מטבחיא דכן פקע טומאתן לגמרי כיון דל"ה משקה לקב"ט, ויש לעיין בדברי הגר"ח דעכ"פ יפסל משום דיחוי כיון שנדחה בעודו טמא, ובהו בעי לריצוי ציץ להכשיר הפסול דיחוי שנעשה מחמת הטומאה, ועיין בזה בחידושי ר' שמואל פסחים סימן י"ג אות ז']

והנה בתש' תשובה מאהבה ח"ב על או"ח תר"ע כ' לבאר הא דטמאו כל השמנים והרי משקי בי מדבחיא דכן ותיירץ דהיה שמן קרוש דהוי כאוכל ונטמא משום אוכל, וציין לדבריו המהרש"ם בס' תר"ע, ולכאול"צ ע"ה דהא הר"ש כ' דלר"מ שמן קרוש ל"ה לא אוכל ולא משקה, וא"כ אם הוי קרוש הרי לא נטמא כלל, ונראה די"ל דכיון דהשמן נתקדש כבר קדושת פה, א"כ איכא חיבה"ק (וכמבואר במנחות דף ק"א ובתוס' שם דגם קודם קידוש כלי איכא חיבה"ק), וא"כ טמא מדין אוכל משום חיבה"ק ולכן נפסל למנורה, וצ"ע בזה.

בהא דהוצרכו להמתין ח' ימים לשמן טהור

בשבת כ"א ע"ב מבואר כשנכנסו יוונים להיכל טימאו כל השמנים וכשגברה מלכות בית חשמונאי וכו' ולא מצאו אלא פך אחד של שמן וכו' והדליקו ממנו שמונה ימים, ובר"ן כ' שהיה להם שמן רחוק ארבעה ימים והוצרכו שמונה ימים בין הליכה וחזרה, והב"י בס' תר"ע כ' מפני שכל ישראל היו בחזקה טמאי מתים וא"א להתקין שמן טהור עד שיעבור עליהם שבעה ימים מיום טומאתם ויום א' לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהן שמן טהור, וכן משמע ברמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ב שכ' והדליקו נרות המערכה שמונה ימים עד שכחשו זיתים והוציאו שמן טהור.

ותמהו האחרונים ע"ד הב"י דהא מבואר במתני' דט"מ יכול לסחוט זיתים כביצה מכוון והשמן טהור, וכן מבואר להדיא בפסחים ל"ג ע"ב דזיתים וענבים שנטמאו דורכן פחות פחות מכביצה ויין כשר לנסכים, ומבואר שם בסוגיא דהוי אפי' לכתחילה, ופסק כן הרמב"ם בפ"ו מהל' איסורי מזבח ה"ז, ומשום דקי"ל משקינן מיפקד פקיד, [אבל למ"ד מיבלע בליעי ל"ק דמבואר כסוגיא דרק בזיתים שלא הוכשרו, ואפשר דשם כל הזיתים הוכשרו, אבל קשה להלכה דקי"ל מיפקד פקיד, והראוני שכבר עמד בזה הפרישה שם בהל' חנוכה [הודפס בטור הוצאת המאור, ובשאר דפוסים ליתא], ובס' מיני תרגימא להגאון ר' ישע' פיק כ' דקושיא זו זו נאמרה משמו בכמה בתי מדרשות וזה בונה וזה סותר ולא עלה בזה תירוץ ברור, ועיין חידושי חת"ס עה"ת פר' תצוה שכ' שלא היה להם כלים טהורים שלא נטמאו ממת [וצ"ע הא אפשר בפשוטי כלי עץ וכלי אבנים] וע"ע במנחת ברוך ס' ק"ט בזה, ואולי י"ל דלשון הגמ' שם בפסחים דכשר לנסכים ולא הוזכר למנורה, ואפשר דמנורה כיון דבעי כתית, ואין כשר כל שמן אלא מה דהוי כתית, וא"כ בזה בעי שיגע בזה ול"ש לעשותו ע"י טמאי מתים בלא נגיעה וצ"ע.

ובעיקר הא דכ' הב"י דהיו טמאי מתים עיי"ש בפרישה דהיינו דנטמאו מהגוים שמתו, וכ' דאע"ג דפסק הרמב"ם כרשב"י דאין הגוים מטמאים, אבל כ"ז באהל, אבל במגע ובמשא מטמא, ולכן נטמאו מהם ונעשו ט"מ.

והנה האחרונים דנו בהא דטמאו היוונים את השמן, הא עכו"ם ל"ל טומאה, וע' פר"ח ריש הל' חנוכה, ולפי מה דציידו התוס' שם דאפשר דכבר היתה הגזירה דעשאום כזבים [וכש"כ המהרש"א דכוונתם בעכו"ם שראה] ניהא, ועיין בח' חת"ס שם בשבח מש"כ בזה, וע"ע מקד"ד ס' מ"ז סק"א דהוי משום היסח הדעת, וע"ע במשנ"א רפ"ג דנגעים מש"כ כזה, ובס' צ"פ הל' חנוכה כתב ע"פ המבואר בחולין קכ"ג ליגיון העובר ממקום למקום ונכנס לכית טמא שאין לך כל ליגיון וליגיון שאין לו כמה קרקפלין תגע שהרי קרקפילו של ר"י כה"ג מונח כראש מלכים, וא"כ מה"ט טמאו היוונים כשנכנסו להיכל, [והגאון ר' אפרים כורדיאנסקי צ"ל אמר דזה כוונת הפזמון יוונים נקבצו עלי, היינו דהיה קיבוץ אנשים וחשיב ליגיון ולכן טמאו כל השמנים]. אלא דיש לדון כזה דהרמב"ם השמיט הך דינא וכ' כחזון יחזקאל בתוספתא פ"ח דחולין [בביאורים] דהרמב"ם פסק פ"א מט"מ כרשב"י דאין עכו"ם מטמא כאהל, ולכן א"א לטמא מה"ט, והתוספתא קאי כרכנן דעכו"ם מטמא כאוהל, וא"כ להלכה א"א לומר האי טעמא, אמנם דבריו תמוהים דהא הרמב"ם כתב בתשובה [פ"ש ס"ה] דליכא תנא דחולק על רשב"י ולכו"ע אין עכו"ם מטמא כאהל, [והא דמטמא מדורות העכו"ם אין הטעם כש"כ התוה' בכ"ד דקאי כרכנן דפליגי על רשב"י, אלא משום דהוי כארץ העמים], וא"כ ע"כ דהך דינא דליגיון העובר הוי גם לרשב"י, ומשום דיש להם קרקפלין של ישראל וכלשון הברייתא שהרי קרקפילו של ר' ישמעאל מונח בראשי מלכים, וא"כ הך דינא הוי גם להלכה.

לחדודי...

שמך הוא אחד משבעה משקין ואם נגעה בו טומאה נהיה לראשון כמו כל המשקין שנהיים תחילה מגזרת חכמים. היאך יתכן שמך הוא שני שלישי ורביעי, ואם יתכן, אמאי אינו מטמא את עצמו. [לא רק על ידי טבול יום]

בגליון הקודם נשאלה השאלה: "מבואר במשנה טהרות פ"ג שהסוחט ענבים טמאים שיש בהם יותר מכביצה משקה היוצא מהם טמא, כיון שיצאה טיפה ראשונה נטמאת מהכביצה. היאך יתכן, שאדם סוחט ענבים טמאים ויש בהם הרבה יותר מכביצה, ובכל זאת המשקה טהור?"

ויש לזה כמה ישובים, אחד, שהסוחט לא חשיב על המשקה שיהא למשקה אלא שילך לאיבוד, וכה"ג לא נחשב משקה המטמא ולכן היוצא ממנו טהור, ואי הוא באופן ססוחט הענבים לתוך אוכל, ומשקה הבא לאוכל דמי ואין לו טומאת משקין, אבל הא מיהת יש לו טומאת אוכלין, ולא פקעה הימנו הטומאה שהיתה לו מכבר והוא טמא באותה טומאת אוכלין שהיתה לו.

כמו כן יתכן זה בטומאה בלועה, כגון שהאדם והענבים היו בתוך בעל חי [כגון יונה במע הדגה] וסחט שם את הענבים כיון שהוא נטמא מחמת מגע ואינו טמא בטומאה בלועה הכל טהור.

מה שיש לעיין הוא, דמצינו בכמה מקומות שדבר שניתק מדבר אחר בכל הכח לא נחשב הדבר למגע. כן מצינו בזב וטמא שהיו הולכים בדרך [מכשירין פ"ד] וכן בגע"ג אצבעות שבאות מבגד גדול [חולין עג], וכן ממחק את הכרישה [מכשירין פ"א] וכן מצינו זה באדם שהיה בו אבר מדולדל, שכל זמן שהוא מחובר אינו טמא מדין אבר מן החי, ואי ניתק טמא, ומבואר בגמ' שאי ניתק בנחת א"כ נחשב שנגע האבר מן החי באדם והוא טמא, אבל אי היה בכל כוחו טהור האדם. וא"כ יתכן שמירי שהוא סוחט את הענבים בכל כוחו ומשקה היוצא מהם ניתק בכח, ולכן לא נחשב שהוא נוגע בהם וטהור.

אמנם, כל זה יתכן דעת הרמב"ם, שסובר שבאמת בדין הזה שדבר הניתק מדבר אחר בכל כוחו אין שום הגבלה, וזה נחשב לא היה כאן מגע כלל, וא"כ נראה שה"ה כאן. אמנם, תוס' שם בחולין עג. בארו, שכל הדין הזה הוא רק במקום כזה שהחיבור הראשוני בין שני הדברים הוא סיבה לטהרה, כגון באבר מן החי, מה שהוא מחובר הוא סיבה שיחשב כגוף האדם, וכן בבגד שנקרע, החיבור שלו הוא סיבה לטהרה וכן בממחק את הכרישה וכו', אבל בכל מקום אחר גם ניתק בכל כוחו נחשב למגע.

וא"כ יש לעיין כאן, האם המקרה הזה דומה לאבר מן החי או לא, דצד אחד יש לומר, דכיון שהמשקה בלוע בתוך הענב וכל זמן שהוא שם לא יכול לטמא טומאת משקין, א"כ הוא סיבה לומר שמגע בכל כוחו יהני ולא יחשב מגע וטהור. אמנם יש לומר לא כך, שהגם שאינו יכול לטמא טומאת משקין בעודו בענב אין הוא מחמת מה שהענב הוא "אוכל" וזה מפקיע ממנו את השם משקה, דאפי' אי יצויר שלא היה שם אוכל על הענב לא היה עליו שם משקה בעודו בענב וא"כ הוא לא דומה לאבר מן החי שהחיבור לאדם דווקא הוא מה שמפקיע הימנו את הטומאה ויש לעיין בזה עוד.

לעיוני...

בגליון הקודם נשאלה שאלה בדברי התוס' רי"ד ריש יומא, דכתב שם שמה ששנינו בכל מקום כלי אבנים אינם מקבלים טומאה הוא דווקא בכלי אבנים גסים שאינם משופים היטב, אבל אי יעשה כלי מכלי אבן וישפחו היטב יקבל טומאה, אמנם יש לעיין, הרי בגמ' שבת אמרו שכלי זכוכית טומאתם היא מדרבנן, ולית מאן דפליג בהא, ולפי התוס' רי"ד לא יהו כלי זכוכית אלא ככלי אבנים, והרי הם משופים היטב וראויים לתשמיש, א"כ אמאי אין בהם טומאה מהתורה לדברי התוס' רי"ד, ובשלמא לשאר הראשונים כיון דטהרת כלי אדמה הוא מחמת דלא כתיב בהו טומאה כלי זכוכית בכלל כלי אדמה.

ונשאלה השאלה קמי הגאון רבי אפרים דב לנדו שליט"א, ומתוך משא ומתן לפי הבנת השומע, נתבאר שכוונת הרי"ד היא שכלי אבנים המשופים וכן כלי אדמה שיכולים להשתמש בהם טמאים מדין כלי חרס, ולא מחמת שם כלי אחר, דרקמה שנאמר בו טומאה בתורה הוא מה שמטמא ומה לא נאמר אין בו טומאה כלל מהתורה [ובכלל זה גם כלי פלסטיק]. והחידוש בתוס' רי"ד הוא שגם אלו בכלל כלי חרס אי היו יכולים להתשתמש בהם, והביא עוד לדברי רש"י בר"ה [יבא לקמן] שכלי זכוכית בעיקרן הם כלי מתכות, ולא כלי חרס, אלא שלא נתרבו לטומאה מתורה אלא רק ז' מיני מתכות הכתובים בפרשה. ולכן, גם לפי הרי"ד לא יהא טומאה לכלי זכוכית מהתורה. ע"כ.

ולפי דברים אלו מתבאר עוד, דהרי"ד הזכיר שם בדבריו רק את כלי אבנים וכלי אדמה שאין להם טומאה כיון שאינם משופים ומתוקנים לשימוש, אמנם לא הזכיר כלל את כלי גללים שהם גם מין שאינו מקבל טומאה, ולפי זה מיושב שהרי אין הם באים מהאדמה. ובגמ' ר"ה יט: נחלקו רבי מאיר וחכמים בדין כלי זכוכית שניקב והטיפו באבר אי טמא, כלומר שהיה כלי זכוכית שאין לו טומאה, והיה בו נקב ונסתם הנקב באבר שהוא עופרת, נחלקו האם יש חשיבות לסתימה זו כיון שהיא מעמידה את כל הכלי לשימוש אי הוא סיבה לטומאה לכל הכלי, וברש"י שם באר במח: "ע"א כלי זכוכית טהורין שניקבו והטילו לתוכן אבר יהודה בן שמוע מטמאן טומאת כלי מתכות דאורייתא אם נגע בהן טומאה דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) הזהב והכסף והנחשת והברזל וגו'". והיינו שחכמים מטהרים ואין כאן אלא טומאת כלי זכוכית דרבנן ולא טומאת כלי מתכות דא' כיון שאין טמא אלא המנויים. וברש"י שם פרש לעיל שאבר הוא עופרת, וא"כ הרי הוא במנויים, אלא כוונת רש"י היא לתת טעם אמאי אין כלי מתכות עצמם טמאים מדין כלי מתכות דהרי יש בהם תכונה של מתכת שהרי הם ניתכים בחום, על זה כתב רש"י דכיון דאין הם מנויים בפרשה אין להם טומאה מהתורה. ובאמת בהקדמה לפה"מ לר"מ כתב: "וכמו כן קוראים לכלים הניתכים בלבד כלי מתכות, ואין כלי זכוכית בכללם" ומבואר שבאמת היתה סיבה לכלי זכוכית להיות ככלי מתכות מחמת כן. [אמנם היה אפשר ללמוד ברש"י אחרת, שחכמים גם מודים שהולכים אחר המעמיד אלא שנחלקו אי אבר הוא מהמנויים או לא, דיש מקום לומר שאין הוא אותה עופרת המנויה דאם כן אמאי לא אמרה הגמ' עופרת, וס"ל לחכמים שכיון שאינו מנוי לית ביה טומאה אבל מודים הם בעיקר שהולכים אחר המעמיד, ובשלשן הראשונה שם ברש"י פרש דנחלקו בסברא אי אזלינן בתר מעמיד, וכאן במשנ"ב נחלקו אי הוא מהמנויים המנויים, ויש לעיין בזה עוד].

במשנה בפרה פ"ג מבואר שלטהרת הפרה חפשו אדם שהוא טהור גמור ולכן היו עושים הרבה מעלות בענין זה. ויש לעיין, דלכא' משכחת ליה מי שלא נטמא במת מעולם, והוא גוי שנתגייר דעכו"ם אינו מקבל טומאה לעולם מהתורה, אלא שבגמ' פסחים (צא) אמרו הפורש מהערלה כפורש מן הקבר והיינו שאפי' שנתגייר ביום י"ד יש לו להמתין שבעה ימים שלא יאמר לשהה הבאה שנתגייר ועשה פסח והשתא בשנה זו יכול להיות שיש עליו טומאה, וברש"י (שם) נראה שגם צריך הזהא כל שבעה ימים שכתב שם על קרבן זיבות שאינו יכול להביא מחמת הספק ואם כן לעולם לא יעשה פסח, ומזה שדן רש"י על קרבן זה נראה ודאי שיהא צריך גם הוא מספק, אמנם הרי"מ (פ' מהלכות ק"פ) כתב בסתמא שיש לו להמתין, ונראה שא"צ הזהא, וא"כ לא יוכל הגוי הזה להתגייר ולהמתין שבעה ימים בחצרות האלו ששם אין חשש טומאת מת, ולאחר שיטבול יהא כשר למילוי וקידוש והואה שלזה לא צריך כהן.

כמה נפק"מ במסכת כלים למעשה לרגל התחלת מסכת כלים במשנה היומית

רבבות יהודים ברחבי העולם התחילו לא מזמן במשנה היומית את מסכת כלים, הראשונה בסדר טהרות. וכתב "החשק שלמה" בפ"ב מכלים: "דע, שכל דיני טומאת כלים וטהרתן ושאר דברים המקבלים טומאה ושאינם מקבלים נצרך גם האידנא להלכה ולמעשה. והגם שאידנא אינו נוהג דין טומאה וטהרה בעו"ה בענין תרומה וקדשים מחמת שקדשים אין לנו בזמן הזה כלל ולענין תרומה ג"כ אין נ"מ כלל. דהא תרומת א"י או חלה בלאו הכי אסור לאכול מחמת שאנו כולנו טמאי מתים. וחלת חול הא מותר לאכול אפ"י בטומאת הגוף [אם לא שהטומאה יוצא עליו מגופו כגון זב או בעל קרין] וכ"ש אם החלה טמאה מ"מ נ"מ לענין ז' דברים ואלו הם: א. לענין סוכה דקי"ל דכל דבר שהוא מקבל טומאה אין מסככין בו. ב. לענין נטילת ידיים דבעי כלי ובעינן לידע מהו נקרא כלי. ג. לענין אישה דאסורה לעמוד על גבי כלים בשעת טבילה משום גזרת מרחצאות. ד. לענין שאובין. ה. לענין שאסור להוות המקווה בדבר המקבל טומאה. ו. לענין דאסור לטבול בתוך הכלי. ז. לענין טומאת כהן דקי"ל דכל דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ מפני הטומאה והלכך מלבד שצריך לידע דיני טומאת אוהל צריכים לידע ג"כ כל דבר שמקבל טומאה אם רוצה לחצוץ שלא יבוא טומאה לאהל".

לרגל התחלת סדר טהרות ב"משנה היומית" (2 משניות ליום) ניתנת כעת האפשרות להצטרף למבחני "קביעותא" ההודשיים בדואר. לקבלת לוח סדר הלימוד או להצטרפות למבחנים: 072-272-0000

האם יש גמרא על סדר טהרות?

כעת לא נמצא בידנו גמרא על סדר טהרות, אמנם מבואר בגמ' שהאמוראים למדו סדר זה, דבגמ' ברכות כ.: "בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמאל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא", ואמנם בגמ' ב"מ קה במעשה דאליהו בבית הקברות ששאלו על קברי עכו"ם, א"ל שלא מצינא למגמר בשיתא סדרי, ובתוס' שם כתבו שמ"מ המשניות ועיקרי הדינים היו ידועים, רק הבתריתות והתוספתות לא היו בקיאים בהם כל כך אבל היו שעסקו גם בזה.

והגמ' סוכה יד. דנה לגבי ידות השיבולים לגבי סיכוך, ובמהלך המשא ומתן בגמ' מובאת משנה במסכת עוקצין, כל ידות הגורן שבססן וכו', ואחר שתם הדיון לגבי הלכות סוכה, מתחילה הגמ' לדון במשנה עצמה. וברש"י שם ד"ה משום: "שאלתי את מורי מגופה דמשנה דמייתי אגב גררא בשמעתין מי שייך למיתני גופא כדגר' במימרות האמוראים ואמר לי רבי משום דהך משנה מן הטהרות שאין מהם שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר המשניות. לפיכך נוהג הש"ס לומר גופא כדי לפרש", ומבואר מדבריו שאין גמרא על סדר טהרות ומעולם לא נכתב.

ובהקדמה לספר "סדרי טהרות" באחת ההסכמות שם הביא בהערה מדברי פרוש ספר היצירה לרבי יהודה אלברצלוני שכתב שם על ישוב משנה בכלים, שכנראה כך יישבו בגמ' על סדר טהרות, ונראה מדבריו שבאמת היה כזו גמרא, אם כי יתכן כוונתו שהאמוראים שדנו בזה כך יישבו.

ומ"מ כתב הר"מ בהקדמה לסדר זרעים: "ומה שנמצא מחיבור רב אשי בתלמוד הם חמש ושלושים מסכתות וכו' ולא מצאנו לו דבר גם כן בסדר טהרות אלא מסכת נדה בלבד וכו' ונמצא מן הירושלמי חמש סדרים שלמים אבל סדר טהרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי אלא מסכת נדה כמו שזכרנו אבל יכול לפרש הסדר ההוא אחר יגיעה רבה ועמל גדול ושיסיעוהו התוספתא והבריתות וילקט ההלכות הבאות על ענינו בכל התלמוד ויוציא בשכלו העיקרים של המסכתות ועניניהם מן ההלכות ההם כפי שתראה שנפרש הסדר ההוא בעזרת ה". וכוונת הר"מ היא, שהגם שאין לנו תלמוד על סדר טהרות, מ"מ ממה שיש בידנו, שהוא הגמ' על מקומות אחרים והתוספתות והבריתות נוכל לבא לעומקו של הסדר הזה

בענין הדלקת נר חנוכה בכלי שאינו מסומך

בשערי תשובה בהלכות חנוכה סימן תרע"ג ס"ק י"א הביא בשם הברכי יוסף שהביא בשם בעל החסד לאברהם שלא להדליק נר חנוכה בכלי שאינו יושב שאינו מסומך, ולכא' הוא נפק"מ גדולה במנורות של זכוכית דהיום, שהזכוכית אינה עומדת בפני עצמה אלא רק בסמיכה למתקן שמעמידה, ולכא' לפי זה אינו כשר להדלקה.

אמנם, יש לעיין דאי הטעם שאינו כלי, הרי משנה שלמה שנינו בכלים פ"ד מ"ג: "שולי קורפיות ושולי קוסים הצידוניים, אף על פי שאינם יכולים לישב שלא מסומכין, טמאין, שלכך נעשו מתחלתן", והיינו שהוא כלי שאין לו שוליים אלא עשוי כמשולש בסופו, ותוחבים אותו כמות שהוא בגחלים, הרי הוא טמא אפ"י שאינו יכול לישב שאינו מסומך,

וכמו כן שם פ"ב מ"ח: "הלפיד טמא" והוא כלי שעשוי להתחב במקל ומדליקים בו את האור ואינו יושב מסומך, וכמו כן בהלכות נט"י שנינו שכלי שעשוי מתחילה לכך חשיב כלי, וא"כ אמאי לא חשיב כלי מה שאינו יכול לישב שאינו מסומך לגבי הדלקה. אמנם, יעוין בספר שלמי תודה להרב בן ציון פלמן שליט"א ס' י' ס"ק א' שהביא את מקורו של בעל החסד לאברהם, ולאחר שבאר שאי עושים כלי מקליפי רימונים ואגוזים צריך שייוחדו לכלי, וז"ל שם: "וכל כלי מאלו הנזכרים לעיל שאינו יכול לעמוד מאיליו אלא שצריך לסומכו בדבר אחר אינו ראוי לנר חנוכה ולא לנר שבת שמברכים עליו, דכל נר שמברכים עליו צריך שהיא כלי. והכלי שאינו יכול לעמוד על שוליו אינו ראוי להדלקה שאנו למדים נר חנוכה ממנורת בית המקדש שהיו כלי מכלי בית המקדש", ומבואר מזה שלא היתה כוונתו לכלי שאינו יכול לישב שאינו מסומך, שבזה אין את החיסרון שאינו כלי, כמו שמוכח מהנהך משניות, אלא כוונתו היא מקליפי בצלים וביצים שאין הם עומדים בעצמם כלל, והיינו שהחומר שלהם הוא חומר מתכלה ואינו יכול לעמוד בפני עצמו.

והר"ש כלים פי"ז מט"ו הביא לתוספתא: "העושה כלים מדבר שהוא של מעמיד טמא מדבר שאינו של מעמיד טהור. הלפת ואתרוג ודלעת שחקקום תינוקות למוד בהן עפר טהורים הרמון והאלון והאגוז היבשים שחקקום תינוקות למוד בהן עפר טמאים", ומבואר שהעושה מדבר שאינו מתקיים אינו כלי, וכנראה זה היתה כוונת החסד לאברהם, ולא מחמת מה שהוא יושב שאינו מסומך, ולפי זה נרות של זכוכית של היום כשרים לכ"ע.

בענין טומאת השמן

הרב שמעון ישעיהו הכהן ארנטרובי

בגמ' פסחים י"ז א' נחלקו רב ולוי האם לא גזרו טמאה על משקין בית מטבחיא דהיינו הדם והמים שבעזרה כיון שאין טומאה למשקין מן התורה, ומשום הפסד קדשים לא גזרו, או שלא גזרו על משקין בית מדבחיא דהיינו אף היין והשמן של מזבח, ויש להקשות למ"ד משקי בי מדבחיא האין טמאו היוונים את השמן שבהיכל, הרי השמן שבעזרה אינו מקבל טומאה, ומשמע בגמ' בשבת שטמאו את השמן בעודו בהיכל, ולכא' י"ל ע"פ הגמ' בע"ז נ"ב ב' שבאו פריצים וחללוהו ופרש"י מכיון שנכנסו עכו"ם להיכל יצאו כליו לחולין, וא"כ נסתלקה קדושתו ודינו כחולין המקבלים טומאה, ואף שבגמ' שם מיירי לענין קדושת כלי המקדש ולא לענין טומאה, י"ל דה"ה אף לענין טומאה שכיון שנתחללה קדושתו הרי הוא כחולין.

עוד היה אפשר לכא' ליישב, שרק שמן למנחות הרי הוא בכלל משקי בי מדבחיא כיון שעומד להקרבה רק במקדש, אבל שמן למנורה אינו בכלל זה, וכמש"כ הרמב"ם בהל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז שאם הטיב הכהן הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליק, וכיון שהדלקה בחוץ כשירה אין השמן בכלל המשקין העומדים להקרבה בעזרה ושפיר מקבל טומאה.

ושו"ר שלמסקנת הגמ' בפסחים שם לק"מ כיון שלוי הסובר משקי בי מדבחיא מוקי לה בגמ' דע"כ ס"ל כשמואל שטהורים מלטמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן וא"כ שפיר מקבלים טומאה ואין ראויין להדלקה.

בהידוש הבית מאיר בדין ב"ק דמנורה

הרב מאיר גבאי

בבית מאיר ריש הלכות חנוכה הביא בשם הרא"ם על הסמ"ג: "וא"ת מ"מ קשיא היאך הדליקו במנורה שהיתה טמאה וי"ל שעשו מנורה של עץ כדתניא ר"י ברבי יוסי אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי, והביא שם שהקשו המהרש"א והפר"ח שלאחר שגמרו את הכלי כבר היה בו בית קיבול והרי הוא נטמא מחמת כן וא"כ ממה נפשך המנורה טמאה, והבית מאיר יישב שאמנם למנורה יש בית קיבול אמנם אין הוא בית קביל שהוא סיבה לטומאה, דהבית קביל הזה אינו דומיא דשק דאין הוא לשמור מה שבתוכו אלא רק לכוון את השמן כלפי הפילה והוא מתכלה תוך כדי כך, וזה לא נחשב לבית קיבול לענין קבלת טומאה. וז"ל הגמ' [מנחות כט, ע"ז מד]: "לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו' מנורה תבנית מנורה אבל הוא עושה של ה' ושל ו' ושל ח' ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי אמרו לו משם ראינו שפודין של ברזל היו וחופין בבעץ העשירו עשאו של כסף חזרו והעשירו עשאו של זהב", ומבואר שחכמים חולקים על רבי יוסי ולא היה שם מנורה של עץ כלל, ומלבד מה שקשה טובא על דברי הבית מאיר שכבר הר"ש התקשה בפ"ב דכלים אמאי פנס שיש בו בית קיבול שמן טמא ויש בו בית קיבול נר טהור, והסיק שם הר"ש שבית קיבול נר הוא רק עם מחיצה אחת שמגנה מפני הרוח, וא"כ כל נר שיש בו בית קיבול שמן הוא טמא מדין בית קיבול, וכל המקומות שמצינו שמנורה טהורה הוא רק בגוונא שהיא כעין כן להניח עליו את הנרות האחרים שהיו בכלים ולא שהיה מחובר לו בית קיבול, ורק מנורה ממתכת טמאה כיון דפשוטי כלי מתכות טהורים. והיה אפשר לומר שהעץ עצמו לא היה במקדש והביאו אותו ממקום אחר שהיה טהור, וכן יש לומר לגבי המנורה שעשו הם משיפודים של ברזל שלא היה ממה שהיה טמא אלא ממקום אחר, וא"כ ההדלקה כולה היתה בטהרה, מיהו הפר"ח כתב שהיה אפשר להדליק במנורה ובשמן שנטמא מחמת טומאת מת, אבל מה שהגויים טמאו הוא מחמת טומאת עכו"ם כזב ועל זה אין טומאה הותרה בציבור, וא"כ נמצא לפי דברי הפר"ח שבאמת ההדלקה לא היתה בטהרה.

בענין הדלקת נר חנוכה בשמן קרוש

הרב מ. נחמיה הלברשטט

נוהגים ליתן שמן של תרומת מעשר לכהנים, דאף דכולנו טמאים, הא אף השמן טמא ודינו בשריפה ויכול הכהן להנות משריפתו בהדלקת נרות שבת וחנוכה. ויש לדון אם נתנו להם שמן קרוש [שמצי כיום מוכן בכוסיות להדלקה] אי שרי להו להדליקו. דהנה דעת הר"ש והרא"ש בטהרות [פ"ג מ"ב] דשמן קרוש אין בו טומאת אוכלין ולא טומאת משקין, וביארו בזה את התוספתא [בטהרות פ"ב ה"ב] השמן אינו לא אוכל ולא משקה עיי"ש. ומפורש בדבריהם דאף אם כבר נטמא פקעה טומאתו עיי"ש, והלא כרמב"ם בפיהמ"ש שם דאם השמן נטמא, נשאר בטומאתו אף כשקשר. ומעתה לדבריהם השמן של תרומה הנ"ל נהי דנטמא בתחילה [דכולנו טמאים], מ"מ כשקשר פקעה טומאתו ושוב הוי תרומה טהורה שאסור לשורפה ולאבדה.

היה מקום לצדד להתיר להם ההדלקה, דהנה ר"מ במתני' [טהרות פ"ג מ"ב] קאמר דהשמן תחילה לעולם, וביארו הר"ש והרא"ש שם, ד"לעולם" דקאמר ר"מ היינו בקרש וחזר ונמות, דחזר לטומאתו הישנה, דומיא דהא דאיתא בתוספתא [שם] לגבי מים טמאים שהגלידו טהורין, חזרו ונמוחו חזרו לטומאתן הישנה, עכ"ד. ולפ"ז מיד כשמדליק נמס השמן וחזר לטומאתו הישנה ונמצא דשפיר מדליק בשמן טמא.

אך לכאורה היא גופא יהיה אסור, דהא בהדלקתו גורם להשמן להיות טמא [ובכלל משמרת הוא לא לאבד ולא לטמא].

אכן יש לפלפל בזה, דלכאורה הביאור בהא דחזר לטומאתו הישנה הוא לא מגזירת כלי מתכות [בשבת טז:] כמובן, אלא סברא דאורייתא, דהתחדש דאף בעת קרישת השמן כיון דהוא משקה "בכח", אף יש בו טומאה "בכח", ועל כן מיד כשנמוח ויצא מהכח אל הפועל להיות משקה, אף הטומאת משקין מתעוררת שוב. ולפ"ז יש לדון דליכא איסור בהדלקת השמן תרומה הקרוש, דהא לא מטמאנו טומאה חדשה אלא רק מוציא לפועל את הטומאה הישנה שהיתה בו בכח כל הזמן, וכמו שמצינו בכלי של פרקים [שבת נט, כלים י"ד, וכן מיטה ועוד].

אך שוב הראוני בחזו"א [טב"ו סי' ד סק"ז] שכתב על דברי הר"ש הנ"ל [שחזר לטומאתו הישנה] דלא נתפרש טעמא, ונראה דהא דחזר לטומאה ישנה הוא מדרבנן עכ"ד. ולדבריו נמצא דמה"ת עדיין השמן הקרוש הנ"ל שנמות, נשאר בטהרתו ואסור להדליקו [דנהי דטמא מדרבנן, מ"מ אין לשורפו, דרוב הטמאים מדרבנן תולין, לא אוכלין ולא שורפין, מלבד ו' ספיקות עי' בטהרות פ"ד מ"ה].

ובאמת דאף אי נימא דלר"מ שרי להדליק וכו', והרמב"ם פסק כותיה [בפ"ט מט"א ה"א], מ"מ לכאורה יש לחוש לר"ש [שם] שפסק להלכה כר' שמעון שזורי דפליג וס"ל דשמן שקרש לא חוזר לטומאתו הישנה, וכדאיתא במנחות [דף לא:]: דהלכה כר"ש שזורי. ולדידיה שפיר נשאר השמן הנ"ל טהור ואסור להדליקו ולאבדו [ואם מדליק בכוסיות זכוכית, נמצא שבהדלקה עובר עוד על איסור מטמא תרומה, דהא הזכוכית טמאה ומטמאה עכ"פ מדרבנן].

ולפמשנ"ת דלר"ש שמן קרוש אף שחזר ונמוח הוא טהור, יש מקום לישראלים להדר להדליק נר חנוכה עם שמן חולין זה, כשהוא בנריות מפלסטיק, והוא ע"ד ההידור המפורסם בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל להדליק בשמן הראוי לאכילה, דומיא דשמן המנורה. עד"ז י"ל ביותר דראוי להדר להדליק בשמן טהור דומיא דמנורה, במיוחד שעיקר הנס נעשה עבור השמן הטהור כידוע, ובשמן הקרוש הנ"ל הוי שמן טהור כמשנ"ת, ודוקא בנריות מפלסטיק שלא יחזור להטמא ע"י הנריות.

מקצת דיני שמן ועכו"ם כזבים

הרב נתנאל יחזקאל רותם

בדין שמן

- א. שמן הוא אחד משבעה משקינ*, ודינו כמשקה, ומכשיר את האוכלין ומקבל טומאה בכל שהוא, ומטמא את הכלים ככל המשקין.
- ב. שמן שהוא משקה הוא רק היוצא מן הזיתים¹, אמנם לא כל היוצא מהזית הוא שמן².
- ג. גזרו בגזרת ח"י דבר על כל הבוצר ענבים לגת שהוכשרו. אך לא גזרו על המוסק זיתים³. ולר"ת גזרו גם על זה.
- ד. שמן שקרש אינו לא אוכל ולא משקה, וגם אינו מקבל טומאה באותה שעה, כיון שאינו אוכל ואינו משקה. אמנם, אם קבל טומאה בעודו משקה וחזר ונמחה, חוזר לטומאה ישנה שהיתה לו מתורה. כיון שלא בטל ממנו שם משקה לגמרי באותה שעה. אבל אם נהיה לאוכל, כגון שחישבו לאוכל בעודו קרוש, אי חזר ונמחה טהור⁴.

דין עכו"ם כזבים

- א. מהתורה אין טומאה לעכו"ם כל עיקר. חכמים גזרו על הנכרי שיהא טמא כזב⁵ לענין טומאת מגע והסט ומדרס⁶. רוקו, מי רגליו⁷ וזובו טמאים כדין זב, קריו טהור⁸.

א. משנה פ"ו דמכשירין שבעה משקין הם וכו' השמן. ובכמה מקומות בראשונים מצינו שהיו כמסתפקים בזה, דבגמ' שבת ה' על הא דאיתא התם שמן שצף על גבי יין כתבו תוס' שמשמע מהסוגיא שם ששמן הוי משקה, וכן הוא בגמ' ערובין עח בתוס' שם, ויתרה מזו מצינו על הא דרביק שנילוש במי פרות חוצץ בחלון [ב"ב יט] שכתב הר"ח שהוא נילוש בשמן, ובתוס' שם הקשו עליו ששמן הוי משקה, והגמ' מנחות מייתי למשנה פ"ג דטהרות: "רבי מאיר אומר השמן תחלה לעולם. וחכמים אומרים אף הדבש. רבי שמעון שזורי אומר אף היין", והראשונים הבינו שאף היין היינו דווקא יין הוא תחילה, אבל שמן ודבש לא, ומזה ששמן אינו משקה אלא אוכל, ור"ת שם בתוס' הקשה שכמצינו בכמה מקומות שהוא משקה, וכתב שמירי שקרש. ובר"ש שם בטהרות כתב שגם לפי ר"ת מיירי דווקא בקרש וחזר ונמחה, דאי קרוש אינו לא אוכל ולא משקה.

ב. במשנה מכשירין כתב בפ"ה מ שהוא הלכה למשה מסיני ששבעה משקין הם מה שמטמאים, והת"כ שהביא שם שמה מים שאין להם שם לאוי אף כל שאין לו שם לאוי ולכן הוציאו את מי סחיטת תותים ורימונים הוא אסמכתא ולא מדינא, ובשו"ע קנ"ח ס"ד הביא דין שמן לגבי דבר שטיבולו במשקה, ובמ"ב שם: היינו שמן זית [ב"י] ומשמע דשאר שמנים אינם בכלל משקה, ובבאר היטב הביא שם לשו"ת גינת וורדים שדווקא שמן זית דלית ליה שם לאוי, והוא מכח הת"כ האמור, וזה בא לתת טעם אמאי לא נאמר שהוא משקה, אבל בכל מקרה היוצא מכל מה שאינו זית או ענבים דינו כמי פרות [ויהא דינו כמח' הר"מ להראב"ד דנתבאר בגליון קודם, דלר"מ אינו מטמא כלל ולראב"ד יש בו טומאה אוכלין].

ג. בכמה מקומות מצינו דין מוחל שהוא היוצא מהזיתים בשלבים מסוימים בהכנתו, טהרות פ"ט וכן מכשירין פ"ו, ועוד מצינו בגמ' שבת קמד: "מאן תנא דמוחל משקה הוא אמר אביי רבי יעקב היא דתניא ר' יעקב אומר מוחל הרי הוא כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא בתחלה טהור לפי שאינו רוצה בקיומו ר"ש אומר מוחל אינו כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא מעיקול בית הבד טמא לפי שאי אפשר לו בלא ציחצוחי שמן מאי בינייהו איכא בינייהו דאיתי בתר איצצתא" וברש"י שם: "דאיתי בתר איצצתא. לאחר שהתחילו להתחמם ודחקו זה את זה ונשתהה הכומר ימים", ודיניו רבים, ויש שהוא מחמת שאין בו רצון כגון שאינו רוצה בקיומו אבל מחמת איכותו יכול הוא להיות שמן, ויש שהוא כבר לא באיכות של שמן, ויעו"ש בראשונים, אמנם זה ברור שהסוחט מגרעיני זיתים שאינו מבשר הפרי אין לו שם שמן כלל [ולא גרע ממשקה היוצא מהבור].

ד. בגמ' שבת יז: "ואידך הבוצר לגת שמאי אומר הוכשר הלל א"ל הלל לשמאי מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה א"ל אם תקניטני גזורני טומאה אף על המסיקה נעצו חרב בבית המדרש וכו'" בגמ' שם בשבת יז. אמרו ג' טעמים אמאי גזרו על הבוצר לגת ובתוס' שם בארו שכולם לא שייכים בזיתים, אמנם ר"ת [בתוס' חגיגה כה] ס"ל שבאמת שמאי גזר על המסיקה, והלכה בזה כשמאי.

ה. כל זה מתבאר בתוספתא הובאה בסוגיא ריש פ"ג דטהרות.

ו. גמ' נדה לד: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי יהיה זב בני ישראל מטמאין בזיבה ואין העובדי כוכבים מטמאין בזיבה אבל גזרו עליהן שיהיו כזבין לכל דבריהם", מבואר שאין להם טומאת זיבה [וגם לא טומאת נדה ויולדת [ר"מ פ"ג ממו"מ]]. וטומאת מת ג"כ אין להם מקרא והזה הטהור על הטמא מי שיש לו טהרה יש לו טומאה [גמ' נזיר סא], ותרואה צריכי, חד לקבלת טומאה שקבל מהמת וכן טומאת שרץ, ובזב שהוא עצמו אב הטומאה שהטומאה יוצאה מגופו וכן כתבו התוס' בב"ב כ..

ז. שבת פג, וכן טהרות פ"ח אם יש עימם עכו"ם או אישה הכל טמא.

ח. רוק ומי רגלים הם "מעיינות" כלומר שמשקין אלו היוצאים מהזב הרי הם טמאים כאב הטומאה ומטמאים כלים מהתורה אבל דמעת העין וחלב האשה היוצא מזבה אינו טמא בדרגת אב הטומאה אלא בדרגת ראשון לטומאה, ואינם מטמאים את הכלים מהתורה.

ט. שם בגמ' נדה מח' ב"ש וב"ה לגבי דם של עכו"ם, ומבואר שם דרוקו ומי רגליו וזובו טמא לכ"ע, קריו טהור לכ"ע, כי היכי דלא ישרפו תרומה וקדשים, ולגרסא אחרת שלא לחייב על ביאת מקדש. וכנראה גם שאר המשקין היוצאים ממנו טמאים כגון חלב האשה ודמעת עין ודם מגפתו.

ב. נחלקו הראשונים אם היתה גזרה אחת או שני גזרות. מרש"י במקום אחד נראה שהוא גזרה אחת^א, וא"כ כל גוי בכל גיל הוא בכלל הגזרה, ויש שכתבו שהם שני גזרות^ב, חדא שגוי יטמא מדברנן אי ראה זיבה ואפ' פחות מבן ט', וכמו כן שכל הגויים מטמאים כזבים אפ' אי לא ראו, אבל זה רק מעל בן ט' מחמת טעם הגזרה.

ג. נחלקו הראשונים אי שורפים על טומאת עכו"ם כזבים^א. יש ראשונים שכתבו שאין שורפים עליו את התרומה, יש שסוברים ששורפים, ויש שמחלקים בין אי כבר ראה ראה אחת של זוב שאז שורפים או בסתם שאז אין שורפים^ב.

ד. עכו"ם על אף היותו טמא, ממעט בחלוק^א.

י. בגמ' נדה דנו לגבי טומאת מעיינות בעכו"ם, ובגמ' שבת יז: מבואר שאחת מגזרות הח"י דבר היא שיטמא נכרי מבן ט' בזיבה כדי שלא יהא ישראל רגיל אצלו במשכב זכור.

יא. רש"י פרש שם בנדה שהטעם הם טמאים בזיבה הוא מאותו טעם שלא יהא רגיל אצלו ונראה שהוא אותה גזרה ודנו בה ב"ש וב"ה, אמנם יש לעיין דמבואר בגמ' שבת שם שנמנו ורבו ב"ש על ב"ה, והתקבלו הח"י דבר שם ללא מח' וא"כ היאך נחלקו בזה שם. אמנם במהרש"א שבת כא הבין ברש"י שהם שני גזרות, יעו"ש.

יב. במאירי ע"ז לו מבואר שהיתה גזרה אחת שעכו"ם יטמא בזיבה, כלומר שיהא כזב מדברנן אם ראה, ובח"י דבר גזרו על כל גוי מעל ט' שנים ויום אחד שיטמא כזב שמא ראה אפ' לא ראה, ובזה פחות מבן ט' אין בו החשש הזה, ובתוס' הרא"ש שם בנדה לגרסא שלפנינו שאין שורפים על טומאת עכו"ם "כי היכי שלא לשרוף" הקשה ממקום אחר שמבואר ששורפים וכתב שלאחר מכן היתה גזרה אחרת לשרוף [אמנם לא מוכרח שבגזרה השניה היה שינוי בדין אלא רק אי שורפים או לא, וכן מתי היתה החומרא לשרוף] וכדברי הרא"ש כתב הפר"ח ריש הלכ' חנוכה שהגזרה הראשונה היתה לתלות את התרומה ולאחר מכן בח"י דבר גזרו לשרוף, ובדעת הר"מ הוא מוכרח ממקום אחר, דדעת הר"מ שבמעמד של ח"י דבר היו חמישים וארבע הלכות, בח"י נחלקו, ח"י גזרו ח"י לא הושוו, וכולם מנויים בפ"ק דשבת, וגזרת עכום שיטמא בשיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו היא מגזרות ח"י דבר שלא היה בהם מחלוקת, ואי היה הכל גזרה אחת שגוי יהא כזב א"כ לא יתכן בזה מח' ב"ש וב"ה. ומוכח מזה שהיו שני גזרות, וכדברי המאירי, שבאחת גזרו שיהו טמאים מדברנן בזיבה, ולאחר מכן על כל גוי שמא ראה זיבה וכן מתבאר מדבריו בהקדמה לפה"מ טהרות וכן פ"ג ממו"מ.

וכן הוא בתוס' שבת כא שכתבו על טומאת השמן שהיה מוקף בצ"פ דאי גזרו כבר על העכו"ם שיהיו כזבים צ"ל שהיה מונח בחותם כזה שלא יכלו להזיזו, והקשה המהרש"א דגזרת נכרי מח"י דבר היתה הרבה יותר מאוחרת בית חשמונאי, ותרץ שהיו שני גזרות שספק תוס' שהיה על הגזרה הוא על גזרת גוי שכבר ראה זיבה, וח"י דבר הוא בכלל גוי אפ' שלא ראה, אמנם יש לעיין בדברי המהרש"א, דהגם שגזרו עליהם להיות כזבים אם ראו, והיסטו את הכלי, מאן לימא לן שמהיסט היה מהגויים שראו זיבה שאז הוא מטמא בהסט אולי היה גוי שלא ראה זיבה מימיו והוא טהור, דזיבה אינו דבר מצוי. ואמר לי בזה הגאון רבי חיים יוזוק שליט"א, דכל שהיה יכול לבא לשם גוי שהיה מטמא בזיבה ולא היה משומר המקום לכך, תו אין השמן שמור, והגם שאינו נטמא אבל נפסל מדין משמרת, כיון שיכל לבא לידי טומאה.

יג. הגרסא שלפנינו בגמ' נדה כי היכי דלא לשרוף עליה תרומה וקדשים, אמנם בגר"א שם גרס אחרת כי היכי דלא לחייב על ביאת מקדש. והר"ש ריש פ"ב דזבים הביא לדברי הת"כ: "בני ישראל מטמאין בזיבה ואין הכותים מטמאין בזיבה אף על פי שאין מטמאין בזיבה מטמאין כזבין ושורפין עליהם את התרומה אבל אין חייבין עליהן על ביאת מקדש וקדשיו", והביא שכן מבואר בתוספתא, והביא עוד לדברי ר"ת שפרש את המשנה על שישה ספקות שורפים את התרומה [טהרות פ"ז] וחד מהם הוא מי רגלי אדם ליד מי רגלי בהמה, והטעם לשרוף הוא מחמת חשש שמא מי רגלים אלו הם של עכו"ם ושורפים מחמת כן. והר"ש עצמו חילק בין ראה זיבה שאז שורפים אי לא ראה שאין שורפים.

יד. ויש לעיין אי מהני טהרה לגוי אי ראה זיבה, וכן אי לחומרא זו צריך לראות שלושה ראיות בפחות משלושה ימים ככל הדינים של ישראל, ובדברי הר"ש נראה שהוא חומרא בטומאה שטומאה כזו הבאה מעכו"ם שראה חמורה יותר מאינו ראה, וכמו כן יש לעיין לסוברים שעכו"ם טמאים מדברנן בזיבה, כלומר שגדר הדבר הוא שכשם שישראל טמא אי ראה זיבה כמו כן גוי, אי ראה לפני בן ט' אי צריך כל הדינים וכמו כן אי תולים בו בכל מאכל, דעכו"ם חביל גופייהו ויש לעיין בזה עוד.

טו. מיעוט בחלון עינינו שאם היה טפח על טפח או יותר בין שני חדרים וכזית מהמת בחדר אחד עוברת הטומאה לחדר השני, וגוי שישב בחלון וסותם אותו בצורה כזו שאין בו טפח על טפח אין הטומאה עוברת. ובתוס' שם כתבו שמכאן מוכח שמטמא אחרים רק מדברנן חוצץ בחלון. וכתבו האחרונים שהראשונים האחרים ילמדו ששאני טומאת עכו"ם כזבים לענין זה שאין הטומאה שוכנת בגוי אלא הוא דין שהוא רק מטמא אחרים במגעו ומשאו וכו' אבל הוא עצמו טהור דלית ביה טומאה כלל, לכן הוא חוצץ בחלון.

בגליון הקדום, בתמצית הדינים, נתבאר שם שאוכלין צריכים מחשבה ואילו משקה צריך רצון, ונתבאר שם החילוק ביניהם. אמנם, היה משמע שם שהחושב על דבר שהוא משבעה משקין לשימוש שאינו שתייה, אינו מקבל טומאת משקין. אך זה אינו, שגם משקה, כגון חלב, שנחלב שלא על מנת לשותותו אלא על מנת לעשות בו שימוש משקה אחר ג' כ"מ מקבל טומאה. והדברים מבוארים בחזון איש מכשירין ריש סימן ח', ואמנם שלכא"י יש מקום לטעות בדבריו שכתב על החושב שלא לשתיה, כמבואר בדבריו שם, מ"מ כוונתו היא שהחושב על משקה דבר שאינו שימוש משקה, אינו מקבל טומאה, והדוגמא שהביא החזון איש שם היא משנה במכשירין שהמוציא את האור בזמן הגשמים אם בשביל לעשות ממנו פחם הרי זה בכי יותן ומכשיר ואם בשביל לכבותו אינו בכי יותן, והכוונה במשנה היא שאם היה הוצאתו לחוץ כדי שיתלחח במשקה הוא בעבור תיקון הכלי לעשותו לפחם חשיב שימוש זה כשימוש משקה ולכן המשקה התלוש עליו מקבל טומאה, אמנם אי היה בעבור לכבותו כיון שהוא שימוש של מניעה, ולא שימוש בגוף הנמים, לא חשיב שימוש משקה לגבי טומאה, ולכן המשקה האלה לא מקבלים טומאה. וכמו כן כתב החזון איש כאן, שהחושב לעשות פחם הרי הוא משקה, ולא בא לומר אלא שאי חשב לכבות בו את האור אינו חשיב משקה והוא על דרך המשנה שם, וכמו כן מבואר מדברי ר"ת שכתב שטיפה הראשונה שנחלת על פי הד חשיב משקה כיון שהיא באה להחליק את הדוד שיהא נוה לחלוב הימנו, ושם כמובן אין טיפה זו עומדת לשתיה ובכל זאת מקבלת טומאה כמבואר שם בסוגיא בשבת קמז, ועכ"פ כל שהוא לשימוש משקה אפ' שאינו לשתיה חשיב רצון במשקין ומטמא ומכשיר, ולכן גם כל שמן זית אפ' אי הוא עומד להדלקה מקבל טומאה דגם זה חשיב שימוש משקה.

ברמב"ם סוף איסורי מזבח מבואר תשעה מינים בשמן ועיי"ש ברמב"ם דאין כשר למנורה אלא הראשון והרביעי והשביעי בלבד שנאמר כתית למאור, וכן אין כשר למנורה אלא היוצא מן הכתוש בלבד, ולפי"ז נראה דבדודאי הרגילות שכל השמנים שהיו למנורה כבר משעת סחיטתם נסחטו ביחוד להיות שמן להדלקה, ושמרום שיהיו שמן הנוצר רק לפי כל הדינים הנצרכים לשמן המנורה, ולפי"ז יל"ע האיך "טימאו כל השמנים" ואמאי קיבלו השמנים הללו טומאה אחר דמעיקרא נסחטו לשימוש של הדלקה ולא לאכילה ושתייה וא"כ לא היה כאן רצון הנדרש לקבלת טומאה, דודאי רצון הבעי למשקין כדי שיקבלו טומאה הוא רצון לשימוש משקה ואוכל אבל לא סגיא ברצון לאיזה שימוש אחר ובדודאי לא שימוש להדלקה דהוא שימוש המכלה השמן מן העולם, ועיין במקד"ד קדשים סי' ל"ז שנקט בבירור דרצון לשימוש שאינו שתייה ואכילה אי"ז רצון ובחזו"א מכשירין סימן ח' אות א חילק בזה בין מים לשמן אולם מ"מ בשמן נקט אף החזו"א דבעי רצון לאכילה ושתייה ולא סגי ברצון לשימוש [והנה במקד"ד טהרות סימן מ"ג סתר משנתו לכא' ונקט דכל רצון לשימוש סגי ולא בעי דווקא רצון לשתייה ואכילה אמנם באמת כל ראיותיו כמדומה שהם ממים ולכא' בהכרח לחלק כדברי החזו"א הנ"ל דחלוק מים משמן דבשמן בעי דווקא רצון למשקים ואוכלים]. ויסוד הדברים על פי הפלוגתא סוגיא דשבת קמ"ה גבי משקה הבא לאיבוד ומשקה הבא לצחצחו מקבל טומאה ואף שראוי לשתייה מה דינו לטומאה, וא"כ וה"נ ראוי לומר גבי משקה הנסחט לצורך הדלקת המנורה.

ואין לומר דחיבת הקודש מועלת לזה דזה אינו, דהא כל עוד לא ניתנו השמנים לכלי דחצי הלוג לצורך נתינתו במנורה הרי לא קדשו קדושת הגוף אלא רק קדושת דמים ובקדושת דמים אין שייך לומר חיבת הקודש, [ובדודאי היו השמנים שבפך קודם נתינתו בכלי דחצי הלוג ואעפ"כ נצרכו "לחותמו של כה"ג", וביותר דאי כבר נקדשו בכלי א"כ ראוי שיפסלו בלינה, אלא דזה אינו ראיה מוכרחת דשמא נימא דלינה אינה פוסלת אלא בקרבנות אבל לא את שמן המנורה ואף שקדש קדוה"ג, ואי נימא דאין לינה פוסלת שמן דמנורה נחא מה דיש להקשות דהאין היה השמן כשר לשמונה ימים ואמאי לא נפסל בלינה, ועיין בתוס' הרא"ש שבת כ"א דבחדא תירוצא כתב ליישב הקושיה הנודעת אמאי היו שמונה ימי נס ולא שבעה, דהטעם הוא משום דנתנו כל השמן במנורה כבר ביום הראשון ואעפ"כ לא נתכלה רק שמינית השמן, וקשה כנ"ל אמאי לא נפסל השמן הנשאר בלינה ולפי מה שכתבנו לדון דלא היה פסול לינה בשמן דמנורה א"ש, אלא דהרי מבואר גבי מי כיור שיש בהם פסול לינה ואף שאינם זבח וחזו"א לכא' דכל הנקדש יש בו פסול לינה וא"כ צ"ע כנ"ל, ואולי נימא חידוש גדול דאין לינה פוסלת בראשה של מנורה ועיין, ואגב מה שהקשנו על דברי התורא"ש דאם כל השמן היה כבר ביום הראשון א"כ אמאי לא נפסל בלינה יש להקשות עוד בדומה לזה דלכא' כל השמן הנשאר היה לו דין דשן וכמבואר ברמב"ם תמידים ומוספין פ"ג הי"ב דדישון היינו שמסיר הפתילה וכל השמן הנשאר בנר וא"כ אין הדליקו בו ביום בשמן זה והלוא בעי לדשנו, אולי נימא עפ"י דהגר"ח דאין דין הדלקה בנרות בעצם ועל כן יתכן דכל שלא כבה הנר ממשיך מצוותו ואף כמה ימים ואין בו עוד דין דישון רק כשכבה, ונימא דכל שמונת הימים לא כבה הנר והמשיכה הדלקתו שביום הראשון.]

וצריך לומר דאחר שכבשו היוונים שוב הכל היה תלוי בדעתם וכל שירצו להשתמש בשמן לצורך משקה שוב הרי"ז רצון ומקבל השמן טומאה, ואף לדעת הרמב"ם הסובר דבעי רצון הבעלים מ"מ נראה דכיבוש היוונים ושליטתם סגי בזה שיהיה רצונם קובע, ועיין בחזו"א מכשירין סימן א' סקי"ב דרצון של שומר בממונה ע האוכלין או גזר דהקדש וכדו' חישב כרצון הבעלים, ולפי"ז נראה דהו"ה גזלן עכ"פ הכא שהוא כיבוש ומסתמא אף היה יאוש.

שבת כא': כשנכנסו יוונים להיכל וכו', וברע"א בגהש"ס ציין לתשובת בתי כהונה ח"א שהקשה דהא לא היה ודאי שטמאו דהרי לא ראו להדיא ורק דהוי ספק וא"כ אמאי טמאו מספק הא השמן אין בו דעת לישאל וכתב דכיון דספק טומאה זו נולדה ע"י אדם כמי שיש בו דעת לישאל חשבינן לה וכדא"ר יוחנן ס"ט הבאה בידי אדם נשאלין עליה אפילו בכלי המונח עג"ק ופרש"י אע"ג דכלי טהור זה שנולד בו הספק אין בו דעת לישאל ובו לא היה אדם עוסק שיהא מוליכו ומביאו בידו אבל אדם עסוק בטומאה שהיה נושא בידו שרץ ספק נגע בכלי ספק לא נגע אם רה"י הוא ספקו טמא (ע"כ).

והנה בחזו"א טהרות ז' ד' כתב ז"ל והא דתנן פ"ח מ"ג דאם אבד ומצא כל שעבר לילה טמא היינו נמי מגזירת כלים הנמצאים ולא מן הדין דמן הדין טהור משום אבד"ל ואפי' ברה"י אע"ג דאנו מסופקים דלמא נגע בו אדם והו"ל טומאה הבאה בידי אדם מ"מ השתא דמספקין אם נגע בו אדם הוי אבד"ל, ע"כ, והיינו דחידש דבספק אם נגע בו אדם ל"ח יבד"ל (ואח"כ צידד בזה עי"ש) וכן נקט במקד"ד מו' ב'.

והביאור דדווקא כשהספק נוצר ע"י שיש לפנינו אדם שהחזיק השרץ וספק אם נגע חשיב ספק הבא בידי אדם שבזה הספק הוא אם נגע או לא ויש בו דעת לשאלו אם נגע וישיב דהוי ספק, אבל כשרק הדבר הטהור לפנינו ואין טומאה לפנינו ורק דשמא היה כאן אדם מעלמא (שאין ידוע לנו) ונגע בזה ל"ח ספק שביד"ל משום דבכה"ג א"א להעמיד ולקבוע את שם הספק על האיש שביד"ל אם נגע או לא, דל"ש לדון את הספק על דבר שאינו לפנינו אלא שם הספק אם הדבר הטהור נטמא או לא וזה אבד"ל. ודווקא כשהספק נוצר וקיים על אדם מסוים בזה שייך להעמיד עליו הספק אם הוא נגע בהטהרה או לא ואז הוי יבד"ל. ולפי"ז יש לדון גבי השמן שבביהמ"ק דנהי שהספק שאדם בר דעת, העכו"ם, נגעו מ"מ כיון שאין ידוע אם נגעו ואף אם נגעו מ"מ א"י איזה עכו"ם נגע א"כ אבד"ל. אכן נראה דהתם אין הספק כלפי עכו"ם מסוים אלא כיון דידוע דהו"ו כאן מהיונים בזה הספק אם יונים נגעו כאן או לא אף דאין ידוע על עכו"ם מסוים שהיה מהנכנסים להיכל, ודו"ק. (ועוד אפשר הביאור בדברי החזו"א דכשאין הטמא לפנינו ל"ח יבד"ל משום שהרי לאותו הנוגע אין כאן ספק כלל (להצד דהיה כאן מי שנגע) ורק דאנו מסופקים דשמא היה מאן דהו שנגע – זה אבד"ל דהרי לנו אין למי לישאל על זה דאין ידוע לנו כלל שהיה כאן נוגע ומי הוא, ויל"ע בזה ודו"ק).

עוד הקשה הבתי כהונה שם דהא השמן היה בלישכה בעזרה כמבואר בר"מ פ"ה ה"ח מבית הבחירה ועזרה רה"ר היא וע"כ יש לטהר אף ביבד"ל, והוסיף דאף אי נימא דרק השמן למנחות היה בעזרה אבל השמן למנורה היה בהיכל וזה חשיב רה"י מ"מ כשנכנסו יוונים לשם הוי רה"ר דהא כמבואר רפ"ח דנזיר דבג' חשיב רה"ר וא"כ באותה שעה כבר נעשה רה"ר כיון שרבים מבני היונים נכנסו שם בודאי. ואפי' תימא שהיה ספק אם נכנסו שלשה בבת אחת או לא מ"מ יראה פשוט שספקו להקל משום דהני טהרות בחזקת טהרה קיימי ולא מחתינן ליה טומאה מחמת ספק אי הוי רה"ר או רה"י אלא ספק היה רה"י ספק היה רה"ר אוקי טהרות אחזקתייהו וטהורות ואע"ג דבס"ט ברה"י לא אזלינן בתר חזקה היינו בודאי רה"י וחדוש הוא והבו דלא נוסף עלה, והנה כדבריו ס"ל להחזו"א טהרות ד' ג' דבספק אי מקום זה רה"י או רה"ר מוקמינן אחזקת טהרה (עיי"ש שביאר בזה בסוגיא דב"ב קנ"ג: ואכמ"ל) אכן המהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ה מב' כתב דטמא משום דהא אי הוי רה"י ל"מ חזקה נמצא דע"י גופא הספק אי מהני הכא חזקה וא"א לטהר בודאי, וע"ע בש"ש א' טו' שתלה זה בפלוגתא דר' יהושע וחכמים לענין ספק באיזה מקום נגע אם ברה"י או ברה"ר ודימה דה"ה כשיודע היכן נגע ורק מסופק איזה רשות זו.

טהרות השמן להדלקה האידנא הרב שלמה אליעזר פרוס

ידוע בשם מרן הגריש"א צוק"ל להקפיד להדליק בשמן הראוי לאכילה שהוא יותר דומיא דמנורה, והנה יש לדון דאפשר דעדיף טפי להדליק בשמן שאינו עומד לאכילה כיון דטהור הוא, דמאחר דאינו עומד לאכילה אינו מקבל טומאה, והוי דומיא דמנורה מטעם אחר, וצ"ע מה עדיף. והנה בנדה דף נ' מבואר דכל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין. מבואר דכל שפטור מן המעשר הרי שאינו חשוב אוכל גם לענין קבלת טומאה. [ובחזו"א מעש' ס"א ס"ק כ"א ד"ה "לא", כתב דלא מצינו דבר שאינו אוכל לענין מעשר, והוא אוכל לענין טומאת אוכלין.]

ועיין ברמב"ן ע"ז מ"א; דכתב דאוכל אדם שזרעו לבהמה פטור מן המעשר, ואפילו אוכל גמור. א"כ הכא נמי בשמן להדלקה לדברי הרמב"ן, כיון שזרעו להדלקה ולא זרעו לאכילה פטור מן המעשר, וכמו שפטור מן המעשר, גם אינו מקבל טומאת אוכלין. אולם בחזו"א מעש' ס"א ס"ק י', כתב דאוכל אדם לא מהני מה שזרעו לבהמה לפטור מן המעשר, אך עיין בחזו"א ס"ב ס"ק ה', שכתב בזה"ל "אחרי כותבי ראיתי להרמב"ן שכתב בפשיטות דאוכל אדם שזרעו לבהמה פטור מן המעשר אפי' אוכל גמור".

ואין לומר דכל דברי הרמב"ן לפטור מן המעשר את הזורע לשלא למאכל האדם, היינו דוקא בזורע לבהמה אולם בזורע להדלקה אין הדין כן וחייב במעשר, [ועל כן גם יקבל טומאה], דעיין בירושלמי ריש ערלה, דמבואר דזית שנטעו למנורה אין בו דין ערלה, ופשטות כל הפטור מן הערלה פטור מן המעשר, עיין בתוס' יומא פ"א; וכן הוכיח בחזו"א מעש' ס"א ס"ק כ"א, מהגמ' בברכות ל"ג, עיי"ש. ומה דנחלקו בירושלמי שם, האם אילן שנטעו לסייג פטור מן המעשר, הגם דלענין ערלה ודאי דפטור מן המעשר, היינו משום דבערלה נתחדש דגם דלא חשב מידי על הפירות אלא על העץ לסייג או לעצים פוטר הפירות מן הערלה, משא"כ במעשר בעי דחשב על הפירות, ועל כן היכא דחשב על הפירות עצמן שלא לאכילה פטור גם ממעשר לכו"ע. (וצ"ע לפ"ז) אין היוונים טמאו כל השמנים שבמקדש.)

אולם עיין בחזו"א ערלה ס"א ס"ק ו', שכתב דכל דברי הירושלמי לפטור מן הערלה זית שנטעו למנורה היינו לגירסת הגר"א בירושלמי, דביאר דברי הירושלמי שם, לחייב את נוטע אתורג למצוה בערלה ומעשר, משום דהתורה קראו פרי ע"כ דמקרי פרי, וא"כ שמן למנורה פטור, אולם לגי' שלפנינו עיקר הטעם באתורג שחייב משום דמצפה לגידול הפרי, ובכגון זה לא נתמעט מדין ערלה ומעשר, כיון שרוצה בעץ מאכל, אף שאין דעתו לאכול הפרי אלא להינות שאר הנאה, ולפ"ז שמן של מנורה טמא הוא.

נמצא דלדעת הגר"א בירושלמי שמן שעומד להדלקה טהור הוא, דאינו ראוי לקבל טומאה, אולם זה אינו, דבירושלמי שם, מבואר להדיא דהיינו דוקא שמן דמנורה דפטור, משום דעומד הוא להדלקה מדאורייתא, אך שמן של חנוכה דאינו אלא קיום מצוה דרבנן אין בכח המצוה לפטור. אמנם דברי הירושלמי צריכים תלמוד, דמה בכך דעומד למצוה דרבנן, והרי אין המצוה עצמה היא הפטורת, אלא דאינו חשוב עץ מאכל בזה שהוא עומד לשריפה, וביותר לשיטת הרמב"ן דכל שעומד למאכל בהמה פטור מן המעשר, וא"כ שמן חנוכה נמי ס"ס לשריפה אזיל, ועמד בזה בחזו"א שם, וביאר דלא אלים מחשבת מצוה דרבנן למעיקר מינה שם מאכל, כיון דסו"ס מלקט את הזיתים ומביאן לבית וראויין לאכילה, עיי"ש. משמע דדוקא זיתים שממש ראויים לאכילה ואספסם בצורה של זיתים לאכילה, בכה"ג אין המצוה דרבנן פטורת, אולם בכה"ג שמצד הזיתים מצד עצמם אינם עומדים אלא להדלקה, גם בעומד להדלקה לבד פטור מן המעשר, ועל כן גם שמן זה לא יקבל טומאה הגם דעכ"פ ראוי לאכילת אדם. וא"כ צריך לידע המציאות מאילו זיתים מיצרים בזמננו את השמן שעומד להדלקה, ואפי' אם רובן עומד לאכילה, אפשר דמה דיוצא מן הזית להדלקה פטור, כמו דמחלקים בערלה שם באילן שחלקו רק לסייג, ודוק. [וגם אי נימא דלא מהני כיון דנטעו לאכילה, מ"מ אפשר להקרישו שאינו אוכל ולא משקה, וכאשר חזר וממחה אותו להדלקה אינו מקבל טומאה, ע' חזו"א טו"י ד'ז.] וע"ע במעדי"ט ערלה ס"ב ס"ק מ', דביאר הירושלמי להיפך, דנוטע זית לחנוכה פטור מן המעשר דמה דרוצה בפיריו אין זה מדאו', ודוקא הנוטע לאתורג ולמנורה דרוצה בפיריו מדאו' כגון דא החשיב הפרי להתחייב בערלה הגם דאינו עומד לאכילה, ועיין בחדושי רעק"א בגליון שו"ע סימן רצ"ד סע' כ"ד, דהביא דברי המעי"ט, וכן בדרך אמונה מע"ש פ"י הל"ז בביו"ה, דביאר דמהאי טעמא השמיט הרמב"ם דנטע לחנוכה חייב, וכן דחק בשיטת הרא"ש והשו"ע דנוטע ללולב חייב, עיי"ש. א"כ לדבריהם עולה דשמן של חנוכה פטור מן המעשר, ואינו מקבל טומאה. וא"כ אפשר דעדיף טפי להדלקה, כיון דטהור הוא.

דין שמן שקרש הרב אברהם דוד קורלנסקי

טהרות פ"ב מ"ג תנן רבי מאיר אומר השמן תחילה לעולם וחכמים אומרים אף הדבש רבי שמעון שזורי אומר אף היין.

משמע ממתני' דלדעת ר"מ דוקא שמן תחילה לעולם וחכמים מוסיפים דגם דבש, ורש"ש מוסיף גם יין, אמנם בגמ' במנחות דף ל"א ע"א מבואר דיין לכו"ע הרי הוא תחילה לעולם, ורש"ש פליג דדוקא יין ולא שמן ודבש.

והנה בפשוטו פלוגתתם מה נחשב למשקה, דלר"מ דוקא שמן ולא דבש, ולחכמים גם דבש, ורש"ש פליג דדוקא יין ולא שמן ודבש, וכ"ה ברש"י (במנחות שם) וכן מתבאר דעת רבינו חננאל הובא בתוספות בב"ב דף י"ט ע"ב (ד"ה מי פירות) דפירש דמי פירות היינו שמן, ותמיהו עליו בתוספות הא שמן חשיב משקה, ויעויין בחידושי החת"ס (שם) דנקט דדעת רבינו חננאל כפירוש רש"י דפלוגתא דר"מ וחכמים ורש"ש האם שמן ודבש ויין חשיב משקה או לא, וקיי"ל כרש"ש דוקא יין חשיב משקה ולא שמן ודבש.

ויעויין בתוספות במנחות (שם ד"ה אימא) דתמה דהא בכל דוכתא קיי"ל דשמן חשיב משקה, ומשו"ה פירש ר"ת דפלוגתתם הוי אי הניך משקים כשקרו או פקע מהם תורת משקה או לא, וכן נקטו בדעת התוספות במרכבת המשנה טו"א פ"א הל' י"ט ובשו"ת חת"ס או"ח סימן מ"ה וכ"ה דעת התוספות והתוספות הרא"ש בעירובין דף ע"א והראב"ד בהשגות פ"א הל' י"ט מטו"א והתוס' רי"ד בב"ב דף פ'.

אמנם דעת הר"ש (שם) והתוספות בפסחים דף י"ד ע"ב (ד"ה אפילו בראשון) ובתוספות הרשב"א והרא"ש (שם) וכ"ה באו"ז בפסקי ע"ז סימן קס"ה דפלוגתתם היכא דנטמא המשקה קודם שקרו וקרו וחוזרו ונימוחו האם אמרינן דהם חוזרים לטומאתן הראשונה או לא, וקאי גבי מתני' דלעיל (שם מ"א) דתנן דרוטב וגריסים שקרו הרי אלו שנים חזרו ונימוחו כביצה מכוון טהור (והיינו דאינם חוזרים לטומאתן הראשונה) ופליגי הכא אי אמרינן דכשחזרו ונימוחו חוזרים לטומאתן הראשונה או לא.

ולפירוש זה עולה דבזמן קרישתם וודאי לא חשיבא משקה, ובזה יתפרש מה שפסק הרמ"א בשם הג"א יור"ד סימן קכ"ג סעי' ה' דין שנקרש אין בו משום מגע עכו"ם, ובביאור הגר"א (שם) ציין לדברי הר"ש הכא, והיינו דזהו מקורו דבזמן קרישתו לא חשיב משקה.

ובביאור החילוק בין רוטב וגריסים דלא אמרינן דחוזרים לטומאתן הראשונה, ובין שמן ודבש ויין דנחלקו בזה, ביאר ברא"ש דרוטב וגריסים בזמן שקרו נהפכו לאוכל וכיון דנעשו אוכל ודאי פקעה מהם טומאתם הראשונה, ולכן אפילו חזרו ונמחו לא שייך לומר דיחזרו לטומאתם הראשונה דהא כיון דפקעה שוב אינה חוזרת, משא"כ בשמן דבש ויין בזמן שקרו אינם לא אוכל ולא משקה בהא אמרינן דכשחוזרים ונימוחים חוזרים לטומאתן הראשונה, וכן ביאר דבריו בחידושי הגר"ז מנחות דף ל"א.

ולפירוש זה עולה דיסוד פלוגתתם אי שמן ודבש ויין שקרו או חל עליהם תורת אוכל בזמן קרישתם או לא, דאי חל עליהם תורת אוכל שוב ממילא פקעה מהם טומאת משקים

המשך בעמוד יא

גם בעומד להדלקה לבד פטור מן המעשר, ועל כן גם שמן זה לא יקבל טומאה הגם דעכ"פ ראוי לאכילת אדם. וא"כ צריך לידע המציאות מאילו זיתים מיצרים בזמננו את השמן שעומד להדלקה, ואפי' אם רובן עומד לאכילה, אפשר דמה דיוצא מן הזית להדלקה פטור, כמו דמחלקים בערלה שם באילן שחלקו רק לסייג, ודוק. [וגם אי נימא דלא מהני כיון דנטעו לאכילה, מ"מ אפשר להקרישו שאינו אוכל ולא משקה, וכאשר חזר וממחה אותו להדלקה אינו מקבל טומאה, ע' חזו"א טו"י ד'ז.] וע"ע במעדי"ט ערלה ס"ב ס"ק מ', דביאר הירושלמי להיפך, דנוטע זית לחנוכה פטור מן המעשר דמה דרוצה בפיריו אין זה מדאו', ודוקא הנוטע לאתורג ולמנורה דרוצה בפיריו מדאו' כגון דא החשיב הפרי להתחייב בערלה הגם דאינו עומד לאכילה, ועיין בחדושי רעק"א בגליון שו"ע סימן רצ"ד סע' כ"ד, דהביא דברי המעי"ט, וכן בדרך אמונה מע"ש פ"י הל"ז בביו"ה, דביאר דמהאי טעמא השמיט הרמב"ם דנטע לחנוכה חייב, וכן דחק בשיטת הרא"ש והשו"ע דנוטע ללולב חייב, עיי"ש. א"כ לדבריהם עולה דשמן של חנוכה פטור מן המעשר, ואינו מקבל טומאה. וא"כ אפשר דעדיף טפי להדלקה, כיון דטהור הוא.

עכו"ם כזבים בזה"ז לגבי נט"י הרב אברהם אליעזר פוברסקי

בשו"ע או"ח קנ"ט י"א איתא הכל כשרים ליתן מים לידים אפי' חש"ו עו"ג ונדה, ובמ"ב (סט) איתא אף דבנוטל ידים לתרומה אסור על ידיהם דמטמאין המים במשא, דנדה מטמאה מדאו' ואידך חכמים גזרו עליהם טומאה דעשאום כזבים – בנטילה לחולין לא גזרו, וי"א משום דבזמנינו תמיד כל המים טמאים שכולנו טמאי מתים, ובאחר' כ' דלכתחילה טוב ליהזר, ובט"ז הביא ממהרש"ל דדוקא נדות ויולדות התיירו דא"א ליהזר משא"כ בעכו"ם. וכן כתב במ"ב בסי' קס דלנטילה דחולין אין המים נפסלים מחמת טומאתן. אמנם בסי' קסב ס"ד כ' בשו"ע דאם נגע אחר שלא נטל ידיו בעודן לחות מן המים צריך לנגבם ולחזור וליטול שהרי זה טמאה ע"י המים שעליהם. ומב' שם דבמי נטילה החמירו יותר אם נטמא ידו. וצ"ע בזה אם יגע גוי במי נטילתו אם פוסל הנטילה מחמת דעשאום כזבים (ומצוי הדבר דאנשים הנצרכים לעזרת משרת שאינו בן ברית, ושמעתי שהורה בזה הגאון ר' חיים קנייבסקי להקל דלא גזרו בהם טומאת ידים דהוה כחי' ובהמה).

בענין שמן שאינו מזיז הרב ד.מ.

בפי"א דתרומות תנן אין מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ומבואר מזה דשאר שמנים שאינם שמן זית אינם מק"ט, עשו"ת כנה"ג סס"ח. וריהטא דמתני' משמע דהחסרון משום דל"ח משקה, אבל מ"מ הם קרויים שמן כדמצינו בפ"ב דשבת הרבה שמנים ובעו"ד, רק דתורת משקה אין רק בשמן זית. וכן משמע בפסחים כד, דאמר' זיעה בעלמא ניהו, וע"ש בתו'. (וע"ע נדרים נג, מיהו שם אזלינן בתר לשון בנ"א). ובפ' תצוה וכן בפ' אמור כתיב ויקחו אליך שמן זית זך, טרח קרא וכו' שמן זית דווקא, והיינו כנ"ל דהרבה שמנים איכא רק דאינם קרויים משקה, ומ"מ לענין הדלקה בבית המקדש ה' אפשר לומר דמהני בכל השמנים, ולהכי כתיב שמן זית דווקא.

כמו כן, יל"ע בשמן הנעשה מגרעיני הזיתים אם יש לו דין שמן לק"ט ולהכשיר. ולכאו' תלוי בפלוגתא דרבוותא איגרעיני הפירות ברכתן בפה"ע או שהכל, מיהו י"ל דאף אי ברכתן בפה"ע מ"מ לא חשיב שמן דידהו למיהוי כשמן הפרי אלא הוי כמי פירות.

והנה מצינו דין מוחל שהוא היוצא מהזיתים אך אינו מטמא כשמן, כמבואר בפ"ו דמכשירין, וחזינן דלא כל היוצא מן הזית מק"ט. אמנם אפשר שיש לחלק בין מוחל לשמן הגרעין, שהרי שמן הגרעין כל תכונות שמן עליו ואינו כמיה בעלמא.

והנה בלא"ה יש לדון לדעת רבי שמעון במתני' שם דס"ל דמוחל חשיב משקה מחמת ציחצוחי שמן שבו, ולפ"ז אם מעורב שמן הזית בשמן הגרעין ה"ה דטמא. אלא דבאמת עיקר הדבר דאמר ר"ש דא"א בלא צחצוחי שמן צ"ע, דמ"מ ניזיל בתר רובא, אלא דבזה י"ל עפ"ד המרדכי חולין פ' הזרוע, דבדבר שהוא מעורב מתחילת ברייתו ל"א ביטול ברוב. ושמחתי שמצאתי כן בחי' רבינו עק"א לשבת קמד: ע"ש שרמז לתי' זה: והשתא לענין הגרעינים הסברא נותנת דחשיבי מובדלין מבשר הפרי, וכשמעורב שמן הזית בשמן הגרעין י"ל דאזלינן בתר רובא.

אלא עדיין יש להסתפק משום שיש מעט שמן הדבוק בגרעין (עי' ירו' תרומות פ"א ה"ד), ויתכן דזה חשיב כמעורב עם הגרעין, וצ"ע. והאידנא מייצרים שמן שכזה, ולכאו' המטביל בו אי"צ נ"י, ובאתי רק להעיר.

תרומה בשמן שקרש הרב ח.מ.

מבואר בתוספתא טהרות הובא בר"ש פ"ג שם ששמן שקרש

אינו לא אוכל ולא משקה, ויש להסתפק בשמן תרומה שהוא טהור גמור שקרש והוא אינו לא אוכל ולא משקה, וכיון שכן אי יגע בו הטמא לא יטמא כיון שאינו מקבל טומאה בשעה זו, ויש לעיין אי יש איסור לטמא ליגע בו אפ' שאינו מטמאו, כיון שהוא תרומה ויכול לחזור להיות ראוי למשקה. ומצינו בעיסה שנילושה במי פרות שנאכלת בידיים מסואבות [חלה פ"ב], ובמשנה חגיגה ריש פרק חומר בקודש מבואר שאוכלים אוכלין נגובים בתרומה אבל לא בקודש, כל זה הוא לגבי אכילה אבל לא לגבי מגע, ובאמת אסור ליגע בידיים מסואבות אפ' שאינו מטמאם וכן מבואר שם בסוגיא, אמנם כל זה הוא בדבר שאי יגע בו יטמא טומאת אוכלין, אבל בשמן שקרש הוא אינו אוכל ולא משקה ואינו בר קבלת טומאה אפ' אי הוכשר, ונחלקו הראשונים אי טבול יום פוסל את התרומה מהתורה, ואי אינו פוסל מהתורה עכ"פ אסור לו ליגע מהתורה אפ' שאינו מטמא את התרומה, ולכן יש דין הערב שמש גם בכלים שאפ' שהם אינם פוסלים את התרומה מ"מ אסור להשתמש בהם, אמנם יש לעיין אי זה שייך בדבר שאינו אוכל כלל.

אמאי לא יכלו לטהר השמנים מטומאתן הרב משה כהנמן

בהא דנטמאו כל השמנים יש לעיין אמאי לא יכלו לטהר השמן על ידי שיבשלו [אי שמן מבושל כשר למנוחה] או עכ"פ יבליעו את אותו השמן שנטמא באוכלים שיספגו בשמן ואחר כך יחזרו ויסחטו השמן דנראה דבכה"ג יפקע הטומאה מן השמן, דהנה דעת הר"ש והרא"ש בטהרות פ"ג מ"ב דמשקה שנקפה דינו שפקע טומאתו ומכל מקום אחר שיחזרו להיות משקים מתעוררת טומאתם שוב, אולם היכי שנשתנו המשקים ונהפכו להיות אוכל דינם דאף אם יסחטו ויחזרו להיות משקין מ"מ לא יחזרו לטומאתן הראשונה, וחילוק זה כן הוא מבואר לכאו' בדברי התוספתא בטהרות פ"ג [ועי' חזו"א טב"ז סי' ד' סק"ז ב"ז], וא"כ קשה כנ"ל דהא יכלו לטהר את השמנים.

והנה דעת הראב"ד בפ"א מטומאת אוכלין דמי פירות שאינם משבעה משקין כשסחטן בכוונה שהם מטמאים ובפשטות טומאתם משום טומאת אוכלים וכשיעורי אוכלים, וביאור הדבר דכיוון דהם קאתו מאוכלין על כן כאוכלים חשיבי, ולפ"ז היה מקום לדון דבשמן יתכן לדון בו טומאה הן משום משקים דהוא אחד מז' משקין ועוד יתכן לדון בו טומאה משום אוכלים אחר דהוא קאתי מאוכלים ושייך בו נמי הטומאה המבוארת בראב"ד גבי מי פירות שסחטן בכוונה, וא"כ הרי כלפי טומאה זו לא אכפ"ל במה שנהפכו לאוכלים ועדיין כיסחטו ישארו בטומאתן, אולם זה וודאי אינו דאף להראב"ד מ"מ ז' משקין עצמם בוודאי הופקעו להיות שייך בהם רק טומאת משקין בלבד ולא שייך בהם דברי הראב"ד, וכמבואר כן בחזו"א טב"ז סימן ד' סק"ז בסוף דבריו וכן בחזו"א מכשירין סימן ז' סק"ו בסופו, וא"כ הרי ששוב צ"ע אמאי לא יכלו לטהר את השמן מטומאתו.

וצריך לומר פשוט דכל שיסחט השמן מאוכל לעולם לא יהיה זה שמן זית זך.

דבר שטיבולו במשקה בתערובת מים ומ"פ הרב י.מ.צ

במה שנכתב בגליון שעבר בדיני טומאת אוכלין ומשקין, הובא שם בסוף דברי המ"ב שלגבי דבר שטיבולו במשקה כל שאין המים רוב א"צ נטילה, והוא כדעת הראב"ד שפסק כצריך רוב מים. ויש להעיר על זה, דבהלכות [חלה שכ"ט ט"ז] כתב המחבר שעיסה שנילושה במי פרות בלבד חייבת בחלה, אך יש להזהר שלא ללוש עיסה ממי פרות אא"כ ערב בהם מים, ובארו שם האחרונים כי אז לא יוכל לשרוף את החלה כיון שלא הוכשרה

במשקין והיא טהורה, ונמצא שורף תרומה טהורה, וברעק"א שם הביא לדברי שער המלך [ברכות פ"ו ה"ד] שאי מערב מים מספיק כלשהוא ואי מערב שאר משקין כגון שמן או יין בעינן רוב, והוא כדברי הרמב"ם שמחלק בין מים לשאר משקין ונראה מזה דדעת רעק"א היא כדברי הר"מ ולא כדברי הראב"ד דתמיד בעינן רוב, [ויעוין שם בפ"ת], וכן יש עוד נפק"מ לגבי חילול מעשר שני בירושלים שאי אפשר לפדותו אא"כ הוא טמא, וא"כ יש להכשיר את הפרות בדבר שהוא משקה ודאי, ולא בתערובת זו שהיא מח' הר"מ והראב"ד.

מח' הרמב"ם והראב"ד בדין מ"פ הרב חיים אזולאי

בגליון הקודם הובא מח' הר"מ והראב"ד בדין מ"פ האם מקבלים טומאה, והובא שם שנראה מדבריהם שנחלקו האם יש חשיבות כלל למ"פ, דהובא שם דדעת הר"מ שאפ' אי חשב בפרוש על המשקה הזה אינו מקבל טומאת אוכלין ובטלה דעתו גם בזה, ואילו הראב"ד ס"ל שמטמא טומאת אוכלין, ויש לעיין לפי דברי הר"מ שכל הזב מהפרות הוא משקה גרוע כל כך שאפ' לא מהני ליה מחשבה, דשבח א"י בקרא ארץ זבת חלב ודבש, והדבש הזה הוא דבש תמרים והוא היוצא מהתמרים, א"כ היאך מתשבח הכתוב בדבר שהוא אינו לא אוכל ולא משקה ולא מהני ליה מחשבה, ואולי כוונת הפסוק היא שהתמרים עצמם ולא מהיוצא מהם, אלא שתמרים כאלו שיכולים לזב מהם דבש הם תמרים חשובים, אבל היוצא מהם אינו חשוב.

בדברי הלבוש במעשה דחנוכה הרב יאיר לבנה

והנה בלבוש ריש הל' חנוכה מצאנו דבר חדש, וז"ל: "בעשרים וחמשה ימים בכסליו מתחילין ימי חנוכה... משום הנס שנעשה בהן, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, שהכניסו בו עבודה זרה, ותקרובת ע"ז מטמא באהל, וכו'. ופשטות אתא לתרץ בזה קו' הראשונים האין נטמא השמן, ומבאר, שכלל לא טמאוהו בנגיעתם, אלא ע"י טומאת תקרובת, המטמאה באוהל, ולכן כל הפכים שהיו פתוחים נטמאו באהל, מלבד הפך הטהור שהיה סגור בצמיד פתיל ולא נטמא מהתקרובת באהל. והנה כבר דנו רבותינו בדברי הלבוש בכמה ענינים, ראשית, הלא תקרובת מחלוקת תנאים אם מטמאה באהל [חולין יג: ע"ז לב: מח:]: ורק לריב"ב מטמאה ואילו לרבנן, אינה מטמאה באהל, וכ"פ הרמב"ם פ"ו אה"ט ה"ז. ותימה שלבוש העמיד העניין כר"י בן בתירא.

ומתרג' בא"ר [סק"ג] שלבוש ס"ל כתוס' [חולין שם] שאף לרבנן מ"מ מטמא מדרבנן, וכל טומאת השמן הייתה מדרבנן. אלא שיש בזה קושי גדול שמנלן שלרבנן איכא טומאת אהל עכ"פ מדרבנן, די"ל שרק טומאת תקרובת במגע ומשא מדרבנן, אך אין טומאת אהל כלל, כדמוכח מהסוגיא ע"ז מח: שהעמידה מתני' לא יעבור בצילה של הע"ז רק כריב"ב, ואם רבנן מודו שטמא עכ"פ מדרבנן, המשנה יכולה להיות רבנן וטמא בטומאת תקרובת עכ"פ

מדרבנן. ויש להאריך בזה. וראה ב'בגד ללבוש' להרב האדר"ת [נדפס ב'ליקוטי הערות' על הלבוש] שהאריך מאד בכ"ז.

ועוד, יש לדון בדבריו, הלא לשכת השמנים הייתה בעזרת הנשים, וקירוי של בית המקדש בפשטות היה על ההיכל ולא יותר, [ולכן בעירובין ב. פתח אולם הבית לא קאי על האולם אלא על ההיכל ע"ש, דשם בית איכא רק על מקום מקורה, והאולם לא היה מקורה, ובזה מיושב שם טפי השק"ט, ואנכ"ל בסוגיא שם]. ומה מהני שבאו פריצים וחללו את המזבח בהקריבם פיגולים ע"ג, אפילו תקרובתם מטמאה באהל - הלא אין אהלה שם ואין השמן שבמקדש נטמא.

ושמעתי בזה דבר נחמד מהגאון הרב משה וינוגרד שליט"א דיין בבית דינו של הגרנ"ק שליט"א, שצ"ל שלבוש קאי בשיטת הרמב"ם [רפ"ה מבית הבחירה] שפירש המימרא הר הבית סטיו לפניו מסטיו [פסחים יג: סוכה מה]. לא כרש"י שהיו אצטבאות, אלא שההר כולו היה מקורה, ולפיכך התקרובת שהקריבו טימאה כל השמנים שבהר הבית. [וכן מבואר בפסקי תוס' תענית פ"ג נ] ז"ל הר הבית היה מקורה ולא היו הגשמים יכולים להכנס. עכ"ל. וכנראה פסקי תוס' קאי על תוס' שאינו לפניו ויעוין שם בגמ'. ואולם הפשטות שאפילו לרמב"ם שהר הבית כולו מקורה, מקום המזבח ואולי כל העזרה, ודאי לא הייתה מקורה, כמבואר באבות פ"ה שהיה נס שעשן המערכה עלה ביושר, כמבואר בתויר"ט ריש פ"ב דמידות, וכן טוען האבה"א פ"א מבית הבחירה הי"ג על דברי מל"מ שם בבאור הסוגיא בירושלמי ריש סנהדרין שחזקיה עיבר השנה הואיל ומצאו גלגלת ארוונה היבוסית תחת המזבח ונטמאו כולם באהל, וכו', שהלא העזרה לא הייתה מקורה ולא נטמאו. וצ"ע. ואולי למד הלבוש שחששו שהקריבו התקרובת או העבירוה אחר הקרבה בכל מקום המקדש ולא רק בעזרה, אף במקומות המקורים, ובזה נטמאו כל השמנים.

אולם הלבוש ממשיך דבריו, וז"ל: "וכשגברה יד מלכות בני חשמונאי... בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי מוצנע בקרקע באופן שהכירו שלא יכלו להסיטו, כי ההיסט מטמא בעכו"ם וכו'. ושוב צ"ב מי הכריחו לבאר שטמאו כל השמנים בתקרובת, ולא פי' ככה"ר שהטומאה הייתה הואיל ונגעו והסיטו. והנה כן הקשה בא"ר, ותי' בשם הגהות רא"ם על הסמ"ג שלא היה סגי לו בטעם שטמאו השמנים, דאחזוקי ריעותא לא מחזיקין. וצ"ב הלא הלבוש נוקט בדבריו שכבר גזרו על גויים כזבים וא"כ ודאי ריעותא לפנינו, [ול"ד לדברי הרא"ם שהביא הא"ר שם מבאר שלצד שעוד לא גזרו על הגויים, אעפ"כ טמאוהו ע"י שהכניסו לשם מן, וע"ז כת' אחזוקי ריעותא לא מחזיקין] ואולי הפשט בא"ר ובלבוש, שס"ל, שלא כווננו היוונים לטמא כל השמנים בכוונה, ולכן הוצרך לחדש ולבאר שהיה ע"י תקרובת, וכמו שנתבאר, ורק כשמצאו הפך הטהור, כדי להתיר להשתמש, היו צריכים לדעת ג"כ שלא טמאוהו, ואם גזרו שיהיו כזבים, יש לדעת שלא הסיטוהו, ולכן הוצרך לתי' התוס', ומבאר למה לא חיישינן שאכן טמאוהו. וכמו שמבואר בר"ן שבת כאן [ט: מדפי הר"ף] שהראיה שלא נגעו בפך, שאל"כ היו שוברים אותו למצוא זהב או מרגליות, ומשמע שלמד שלא הייתה כוונתם לטמא השמן. ועיין.

המשך מעמוד ט

שבהם, ואפילו חזרו ונימחו בכביצה מכון טהורים, ואי בזמן קרישתם אינם לא אוכל ולא משקה, א"כ כשנימחו חוזרים לטומאתם הראשונה ויעויין חזו"א טב"י סימן ד' סק"ז. ובפשטו דכל פלוגתתם אי לאחר שנימחו חזרו לטומאתם הראשונה, אבל ודאי לאחר שחזרו ונימחו חשיבא משקה, ולגבי טומאה מכאן ולהבא ודאי דיהי תחילה, וכמו דמבואר במ"א לגבי רוטב וגריסים שחזרו ונימחו דחזרו להיות משקים, אמנם יעויין במג"א או"ח סימן קנ"ח סק"ז דלמד מדברי התוספות בפסחים דף י"ד (דפירש את מתני' כהר"ש) דכל שקרשו אפילו חזרו ונימחו אין להם דין משקה מכאן ולהבא, וכ"ה באליהו רבה (שם) בדעת הר"ש ובמשנה ברורה (שם) סק"ד, ויעויין בחזו"א טב"י סימן ד' סק"ח דתמה מאוד בדבריהם וס"ל דודאי לאחר שחזרו ונימחו חשיב משקה מכאן ולהבא וכמו דתנן גבי רוטב וגריסין וכל פלוגתתם אי חזרו לטומאתם הראשונה או לא, וכן יעויין בשו"ת חת"ס או"ח סימן מ"ה דתמה דבחזרו ונימחו ליכא מאן דפליג. העולה מכל זה נפק"מ גדולה למעשה האם שמן זית שנקרש וחזר ונימחו האם חשיב שמן או לא, דלדעת המג"א וכן פסק המ"ב ליכא עליו שם משקה דשמן אלא אוכל, וממילא אינו כשר למנורה, וה"ה דאין מקיימים בו את הדין הידור של הדלקת נרות חנוכה בשמן זית.

טומאת פך השמן על ידי הסט הרב הלל גרינוולד

כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים, וכשגברה מלכות בית חשמונאי בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כה"ג. והיינו שהיה מוקף צמיד פתיל ואינו מקבל טומאה. והכהן גדול הכיר בחותמו וידע שלא נגעו בו, כדכתב רש"י.

והקשו בתוס' מה הועיל החותם להוכיח שלא נטמא הפך, נהי שלא נטמא בטומאת מת וכיוצא ב"ב, מ"מ הרי עכו"ם דינם כזבים, וזב מטמא בהיסט. וכיון שכן גם אם היוונים רק הסיטו את הפך היה נטמא, והרי אין החותם מוכיח שלא הסיטו את הפך. ומצינו ביישוב קושיא זו ה' דרכים:

א] תוס' כתבו שי"ל שלא גזרו אז עדיין על הנכרים להיות כזבים.
ב] עוד כתבו התוס' די"ל שהיה מונח בקרקע והיה ניכר שלא הסיטוהו. וכע"ז כתב הר"ן והמאירי. וכן כתב הב"י בכוונת רש"י שכתב 'שהיה מונח בהצנע'.

ג] הפרמ"ג בספרו ראש יוסף כתב לצד דכיון שטומאה זו שעכו"ם כזבים היא מדרבנן, לכן בספק טומאה קיי"ל דטהור אפילו בספק טומאה ברה"י. [וכ"כ השפ"א, ותמה על התוס' שלא כתבו כן]. אמנם דבריהם צע"ג דשנינו להדיא בטהרות [פ"ד מ"א] דדבר שהוא אב הטומאה, ספקו טמא גם בטומאה דרבנן. ופירש הר"ש כגון עכו"ם שעשאו כזבים.

ד] שיטת רש"י [שבת פד:] שצמיד פתיל חשיב 'אינו בא לכלל מגע' ואינו נטמא בהיסט. ותוס' שם חולקים עליו, וס"ל דצ"פ חשיב בא לכלל מגע כיון שעומד ליפתח. וכתב החת"ס שהעירו לו שלדעת רש"י לא קשה קושית התוס' כאן. ולזה כיון ג"כ רעק"א בגליון הש"ס. וק"ק א"כ למה הוצרך רש"י לכתוב שהפך היה בהצנע.

ה] הב"ח [סימן תרע"ג] תירץ שגם לשיטת התוס' דצמיד פתיל מקבל טומאה ע"י היסט הזב, מ"מ י"ל שפי הפך היה צר כל-כך שא"א להכניס בו אצבע, וקיי"ל כל דבר שא"א לנגוע בו באצבע, מיקרי 'לא בא לכלל מגע' ואינו מיטמא בהיסט.

והנה בין לשיטת רש"י דצ"פ לא נטמא בהיסט, ובין לשיטת התוס' בכלי שפיו צר, יש לברר מה דין האוכלים והמשקים שבתוך הכלי, האם גם הם אינם מק"ט, או דילמא הכלי מציל רק על עצמו ולא על האוכלים שבתוכו. וניחזי אנו, לדעת רש"י כתבו הראשונים שגם האוכלין שבתוכו טהורים. שהטעם שצ"פ טהור בהיסט הוא משום שכעת אינו ראוי לנגיעה, ולא משגחינן במה שיהיה ראוי למגע אחר שיפתח, אלא בעינן שיהיה ראוי למגע עכשיו בשעה שהסיט כמות שהוא. וא"כ כשם שהכלי אינו נטמא כך מה שבתוכו אינו נטמא. [אמנם יש חולקים על זה, עיין רמב"ן, תוהרא"ש ומאירי שבת (פד:) ואכמ"ל. ולדבריהם א"א ליישב לרש"י שהפך לא נטמא בהיסט משום צ"פ, וא"ש שהוצרך לכתוב שהיה בהצנע]. אבל כלי שפיו צר לדעת התוס', הרי כל מה שאינו מק"ט הוא משום שגם בסופו אינו ראוי למגע. וכל זה שייך רק בכלי עצמו. אבל האוכלים והמשקים שבתוכו הרי באים לכלל מגע לכשיציאום, וא"כ נטמאים גם בתוך הכלי. ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתה שנטמא השמן שבתוך הפך. וכבר הקשה כן על תירוצו של הב"ח בשו"ת נודע ביהודה [א"ח תנינא סימן קל"ז]. ומצינו בזה שלשה תירוצים:

הנוב"י מצדד די"ל דכיון שבהיסט בעינן 'מגעו שהוא ככולו', לכן כאן שאינו מועיל מגעו לטמא את הכלי, לא הוי 'מגעו שהוא ככולו', וגם השמן נשאר טהור. וכתב שלא מצא ראיה לזה. אמנם לכאורה מבואר כן להדיא בתוס' חולין [נא: ד"ה אטון]. וכבר ציין לזה המהרש"ם [ח"ג סימן קע"ג], וכ"כ בן המחבר בגליון מכת"י [בנוב"י מכון י-ם].

בשו"ת דובב מישרים [ח"א סימן קט"ז] תירץ שהפך היה עם פתח צר וגם סתום בצמיד פתיל. וכיון דאיכא תרתי לא מיקרי 'לא לכלל מגע', כעין דאמרין בעלמא תרי רואין לא אמרינן.

השואל ומשיב [קמא ח"ג סימן מ"ב] מתרץ בהקדם קושיא נוספת, איך נטמא השמן, הרי קיי"ל משקין בי מדבחיא דכן. וכתב דצ"ל שכיון שהם בתוך כלי, נטמאו ביחד עם הכלי. וממילא אם הכלי לא נטמא, ה"ה המשקין נשארו בטהרתן.

המשן מעמוד א

דכי, שהוא זך, [ד"ח' מתחלפות]. וטומאה הוא לשון תערובת

וכיסוי, כמו טומטום, וכן "היתה לו גומא וטממה" שענינו כיסוי גומא בקרקע, [ולכן גם טומאה וטהרה הם הפכים ואכ"מ], וא"כ, היוונים שהם כל כולם תרבות החומר, הגוף, הארציות והגשמיות, הם בדרך הטבע היו יותר קרובים לנצחון על טהורים שזכים מכל אלו, וחסד ה' היה שינוי הטבע, שדווקא הטהרה, שמזוככת מעיסוקי הגשמי והגס, עלתה על נס ונראתה לעין כל, וזהו מסרת טמאים ביד טהורים.

זהו הגליון השני של "יאמרו דעת", והוא נוסך בחובו חן מיוחד. הגליון הראשון התקבל בחמימות רבה, וציבור הלומדים הביא עימו חבילות חבילות של משנה, ובא ערוך ומזומן למלחמתה של תורה. נושאים אחדים נראו כאן מכמה צדדים וצידי צדדים, וקול המית בית המדרש נישא למרחקים. ובחנוכה, לצד הווית בדין אכסנאי, חצר, ומקום ההדלקה, נשמע גם אי שמן שקרש הוא המהודר להדלקה או שהוא אינו שמן זית כלל, נשמע אי כבר גזרו על עכו"ם כזבים או לא, נשמע על איזה טומאה נטמאו השמנים, ומה הציל או יכל להציל עליהם מטומאה.

הגליון הבא יצא בעז"ה לקראת ט"ו בשבט, ויעסוק בדיני פרות האילן ודיני מחובר, דין עציץ נקוב ושאינו נקוב לקבלת טומאה, תלוש ולבסוף חיברו, דין השקה [חיבור לקרקע], פרות האילן שיבשו באיביהם ועוד. כמו כן ניתן לשלוח הערות קצרות כל עיניני טהרות למדור חדש שירכז הערות אלו והתגובות עליהם. רב תודות לכל השולחים והמשתתפים, והתנצלות בפני אלו שדבריהם לא הוכנסו מפאת קוצר היריעה, ונקווה לה' שיהא בזה תועלת למעיינים, ותרבה הדעת.

המערכת.

לקבלת הקובץ במייל:

T620@OKMAIL.CO.IL

להנצחות, תרומות, ובכל עניני הקובץ 03-6166360
פקס: 1533-6166360

הגליון הבא יצא בעז"ה לקראת

ט"ו בשבט
ויעסוק

בדיני פרות האילן

ודיני מחובר

תגובות, חדו"ת, הארות והערות עד 600
מילים בענינים אלו יש לשלוח ל:

T620@OKMAIL.CO.IL

עדיפות להערות קצרות

החומר יתקבל עד י"ח טבת

כמו כן ניתן לשלוח הערות קצרות בנושאים שונים בכל
עניני טהרות, למדור חדש שירכז הערות אלו.